

Opvoeding door Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders in Nederland.

**Opvoedingsdoelen in Nederland:  
Een vergelijking van Turkse,  
Marokkaanse en autochtone ouders.**

S. Posthuma

Universiteit Utrecht

Masterthesis Multiculturalisme in vergelijkend perspectief (ASW)

Onder begeleiding van Dr. F. Fleischmann

Tweede beoordelaar: Dr. G.B.M. Dielissen

Juni, 2012

## **Dankwoord**

Deze scriptie is het resultaat van mijn afstudeeronderzoek voor de Master Multiculturalisme in vergelijkend perspectief van de opleiding Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Utrecht. Ik heb een zeer leerzaam jaar achter de rug dat ik met deze scriptie met tevredenheid kan afsluiten. Ik wil mijn begeleidster Fenella Fleischmann bedanken voor de tijd en moeite die zij erin heeft gestoken om mij de afgelopen maanden te begeleiden bij het schrijven van deze scriptie. Daarnaast wil ik Monica, Monique en Rianne bedanken voor de onspannende momenten tijdens de koffiepauzes in de Gutenberg. Tenslotte wil ik mijn ouders bedanken voor hun steun en positivisme, vooral tijdens de momenten waarop ik het scriptie schrijven even niet meer zag zitten.

Suzan Posthuma

## Samenvatting

Deze studie onderzoekt verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders. Hierbij wordt onderzocht wat de effecten zijn van religieuze denominatie, traditionele waarden, opleidingsniveau en interetnisch contact op deze opvoedingsdoelen en op welke manier deze mechanismen werken voor de drie etnische groepen. Er zijn verschillen gevonden tussen de etnische groepen in het belang dat aan opvoedingsdoelen wordt gehecht: Turkse ouders vinden conformiteit het meest belangrijk, Marokkaanse ouders prestatie en autochtone ouders autonomie. Er zijn geen verschillen gevonden tussen Turkse en Marokkaanse ouders in de effecten van de mechanismen, wel in vergelijking met autochtone ouders. Etnische verschillen zijn enkel gevonden bij opvoedingsdoelen prestatie en sociaal gevoel: Turkse ouders hebben minder kans prestatie zeer belangrijk te vinden en hebben een grotere kans om sociaal gevoel zeer belangrijk te vinden dan Marokkaanse ouders. Als Turkse en Marokkaanse ouders religie voor hun kind belangrijk vinden, vergroot dit de kans dat zij conformiteit zeer belangrijk zullen vinden. Voor de opvoedingsdoelen prestatie, sociaal gevoel en autonomie geldt dat ouders die meer belang hechten aan religie een grotere kans hebben om deze opvoedingsdoelen zeer belangrijk te vinden. Hoe vaker ouders een religieuze bijeenkomst bezoeken, hoe groter de kans dat zij conformiteit en prestatie zeer belangrijk zullen vinden. Voor Turkse en Marokkaanse ouders is dit effect ook gevonden voor autonomie. Hoe meer belang ouders hechten aan traditionele waarden, hoe kleiner de kans dat zij autonomie zeer belangrijk zullen vinden. Opleidingsniveau heeft geen effect voor Turkse en Marokkaanse ouders op opvoedingsdoelen. Een lager opleidingsniveau vergroot wel de kans dat zij conformiteit belangrijker vinden dan autonomie. Interetnisch contact vergroot de kans dat Turkse en Marokkaanse ouders conformiteit zeer belangrijk vinden en verkleint de kans dat zij prestatie zeer belangrijk vinden. Een betere kwaliteit van dit contact vergroot de kans dat ouders alle opvoedingsdoelen zeer belangrijk vinden.

## Introductie

In het publieke debat wordt veel gesproken over wat een goede opvoeding behelst. Hierbij is het echter de vraag of er wel één goede opvoeding bestaat. Er is veel discussie over de culturele waarden die worden doorgegeven middels opvoeding en dan met name als het gaat om waarden van Turkse en Marokkaanse ouders in vergelijking met autochtone ouders. Kinderen van Turkse en Marokkaanse ouders groeien op in Nederland, maar krijgen wellicht te maken met waarden die gestoeld zijn op de cultuur van het land van herkomst van hun ouders. Hierdoor ontstaat er mogelijk een spanningsveld tussen de waarden binnen het gezin en de waarden die worden uitgedragen in de Nederlandse maatschappij. Ouders geven waarden door aan hun kinderen middels opvoedingsdoelen. Wat zijn precies deze opvoedingsdoelen, waarin verschillen zij en waarin komen zij overeen met de doelen waar autochtone ouders belang aan hechten en welke verklarende mechanismen horen hierbij?

Dit onderzoek gaat over verschillen en overeenkomsten in opvoedingsdoelen van Turkse en Marokkaanse ouders in Nederland in vergelijking met autochtone ouders en kent als doel het zicht krijgen op, en het verklaren van, de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingdoelen van Marokkaanse, Turkse en autochtone ouders in Nederland.

Wanneer er in maatschappelijke context over de Turkse en Marokkaanse opvoeding wordt gesproken, worden deze veelal als identiek beschouwd. Dit kan verklaard worden doordat beide groepen uit een overwegend islamitische cultuur afkomstig zijn, waardoor wordt aangenomen dat ook de centrale opvoedingswaarden van beide groepen gelijk zouden zijn. Niettemin nemen Turken en Marokkanen een andere positie in de Nederlandse samenleving in. Marokkaanse jongens worden negatiever beoordeeld en maken zich meer schuldig aan kleine criminaliteit (Bovenkerk, 2009). Wellicht dat deze verschillende posities te maken hebben met verschillen in de opvoeding.

Bekend is dat er verschil is in de opvoeding van Turkse en Marokkaanse kinderen in vergelijking met autochtone kinderen (Eldering, 2006). Maar wat zijn precies de verschillen tussen de opvoeding van Turkse en Marokkaanse ouders in Nederland en waarin verschilt dit met de gemiddelde opvoeding van autochtone kinderen? Er is weinig onderzoek gedaan naar de opvoeding van Turkse en Marokkaanse ouders in Nederland en zeker als het gaat om de verschillen tussen deze beide etnische minderheidsgroepen is er weinig onderzoek beschikbaar. De overzichtsstudie van Pels, Distelbrink en Postma (2009) schetst een duidelijk beeld van de onderzoeken naar opvoeding in verschillende migratiecontexten tussen 1998 en 2008. In deze periode zijn 51 onderzoeken uitgevoerd op het gebied van opvoeding met betrekking tot verschillende etnische groepen. Hieruit blijkt dat een vergelijking van de Turkse en Marokkaanse opvoeding nog niet gemakkelijk is, omdat geen van de studies zich specifiek richt op de vergelijking van Turkse en Marokkaanse ouders in Nederland. De verschillende studies gebruiken andere methoden en maken gebruik van andere soorten onderzoekspopulaties, waardoor de resultaten niet of moeilijk gegeneraliseerd kunnen worden naar andere contexten. Uit dit overzicht is verder gebleken dat onderzoek waarin zowel vaders als moeders worden betrokken

schaars is. Het is interessant om dit aspect mee te nemen in deze studie, aangezien de vaderrol en de moederrol deels cultureel bepaald kunnen zijn.

In verschillende studies zijn overeenkomsten gevonden tussen de Marokkaanse en Turkse opvoeding in Nederland, maar er zijn ook verschillen, zoals in het onderzoek van Phalet en Schönflug (2001) wordt aangetoond. In veel onderzoeken zijn deze verschillen echter niet zichtbaar geworden, omdat ze niet significant waren, bijvoorbeeld omdat de steekproeven te klein waren. Zoals in het onderzoek van Dekovic et al. (2006) zijn de verschillen die gevonden zijn, gegeneraliseerd naar autochtone adolescenten en adolescenten met een andere etnische achtergrond. De vraag hierbij blijft dus open wat precies de verschillen zijn tussen de ervaren opvoeding van Turkse en Marokkaanse adolescenten en dus ook tussen de opvoeding van Turkse en Marokkaanse ouders in Nederland.

Het helder krijgen en verklaren van deze verschillen is wetenschappelijk relevant, omdat het bijdraagt aan de wetenschappelijke kennis op dit gebied. Het is een probleem dat deze kennis ontbreekt, omdat de Turkse en de Marokkaanse ouders nu als gelijk worden beschouwd wanneer het gaat over opvoedingsdoelen en de bijbehorende mechanismen, terwijl er wellicht geen gelijk effect uitgaat van deze mechanismen voor beide groepen. Deze studie biedt een bijdrage aan de wetenschappelijke kennis met betrekking tot het onderscheid tussen de Turkse en Marokkaanse opvoeding in Nederland in vergelijking met de Nederlandse opvoeding. In dit onderzoek wordt gezocht naar opvoedingsdoelen van de Turkse etnische groep en de Marokkaanse etnische groep en wordt er per groep gezocht naar verklarende mechanismen van gevonden verschillen en overeenkomsten in opvoedingsdoelen in vergelijking met de groep autochtone ouders. Dit onderzoek kan nieuwe inzichten bieden in deze verklarende mechanismen die van toepassing zijn op de Turkse en/of Marokkaanse groep waarbij zowel gekeken wordt naar verschillen en overeenkomsten tussen de groepen, als naar verschillen en overeenkomsten binnen de groepen (vaders/moeders). Bovendien is dit inzicht ook praktisch van nut daar met deze kennis meer adequaat kan worden ingesprongen op pedagogische hulpvragen uit deze groepen. Met behulp van dit onderzoek kan beleid voor hulpverleners worden gevormd gericht op het mogelijke spanningsveld dat ontstaat tussen de waarden in de samenleving en de waarden die Turkse en Marokkaanse kinderen in het gezin mee krijgen, waarbij rekening gehouden wordt met de verklarende mechanismen en de mogelijke verschillen hierin voor Turkse en Marokkaanse ouders.

### **Theorieën rond cultuur en opvoeding**

Opvoeding kan worden onderscheiden in functionele en intentionele opvoeding. Het functioneel opvoeden gaat over het daadwerkelijk handelen van de ouders. Dit onderzoek spitst zich toe op de intentionele opvoeding van ouders, d.w.z. reflectie op het opvoedend handelen, oftewel: wat beogen ouders met de opvoeding te bereiken (Eldering, 2006). De intenties die ouders met hun opvoeding hebben, kunnen per cultuur verschillen en zijn daarom relevant voor deze studie. Wanneer het gaat over intenties die ouders voor ogen hebben met de opvoeding, dan kunnen belangrijke indicatoren

hiervoor de concrete opvoedingsdoelen zijn die ouders nastreven. Dit onderzoek richt zich daarom op verschillen en overeenkomsten in opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders in Nederland.

### *Cultuurverschillen in opvoedingsdoelen*

Het concrete opvoedgedrag dat ouders laten zien is gekoppeld aan de opvoedingsdoelen die ouders met hun opvoeding voor ogen hebben (Pels, 2004). Dit betekent dat opvoedingsdoelen voor een deel bepalen hoe het opvoedgedrag van ouders eruit ziet. Opvoedingsdoelen zijn dus een belangrijk deel van de opvoeding en vormen daarom het hoofdaspect van deze studie.

Opvoedingsdoelen zijn te scharen onder de vier centrale begrippen: prestatie, conformiteit, autonomie en sociaal gevoel (Pels, 1998). Prestatie heeft onder andere betrekking op het behalen van goede resultaten, ijverig zijn en serieus met de toekomst bezig zijn. Conformiteit gaat om respect tonen voor ouderen, goede manieren hebben en gehoorzamen. Autonomie staat onder andere voor verantwoordelijkheidsgevoel, opkomen voor jezelf en zelfvertrouwen. Onder sociaal gevoel valt het goed omgaan en rekening houden met anderen, behulpzaamheid en verdraagzaamheid. Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat het belang dat ouders aan opvoedingsdoelen hechten deels cultureel bepaald kan zijn (Pels, 2004).

Zo is uit eerder onderzoek naar opvoedingsdoelen binnen Marokkaanse, Turkse en autochtone gezinnen in Nederland gebleken dat Marokkaanse en Turkse ouders meer waarde hechten aan prestatie dan autochtone ouders (Pels, 2000). Hierbij geldt dat de Turkse gezinnen prestatie meer collectivistisch beschouwen en Marokkaanse gezinnen prestatie meer zien op een individualistische manier. Zo verlangen Turkse ouders bijvoorbeeld vaker van hun kinderen dat zij een goed inkomen zullen hebben om voor zichzelf en de familie te zorgen, wat tot gevolg heeft dat Turkse kinderen eerder van school gaan om te gaan werken. Marokkaanse ouders stellen bij prestatie eerder het individuele belang van het kind voorop (Pels, 2000). Dit laat zien dat er verschillen bestaan tussen de Turkse en Marokkaanse opvoeding in Nederland. Dit is ook gebleken uit het onderzoek van Phalet en Schönplflug (2001). Dit onderzoek laat namelijk zien dat in Turkse gezinnen de overdracht van collectivisme via conformiteit als opvoeddoel sterker is dan in Marokkaanse gezinnen. Dit wordt verklaard door een sterkere cohesie in de Turkse gemeenschap en lijkt erop te duiden dat de collectivistische cultuur sterker aanwezig is in Turkse gezinnen dan in Marokkaanse gezinnen in Nederland.

Bij sociaal gevoel wordt door de Turkse en Marokkaanse gezinnen de nadruk gelegd op conformiteit en collectivistische aspecten, terwijl autochtone gezinnen sociaal gevoel op individueel niveau interpreteren. Door Turkse en Marokkaanse ouders worden autonomie-doelen vooral geassocieerd met conformiteit en sociaal gevoel: 'voorwaarden voor zelfstandigheid zijn wijsheid en eerlijkheid in de zin van betrouwbaarheid en rechtschapenheid' (Pels, 2000). Wat dus vooral blijkt uit de onderzoeken op gebied van opvoedingsdoelen in gezinnen met verschillende etnische

achtergronden, is dat de manier waarop de ouders de opvoedingsdoelen interpreteren deels cultureel bepaald is. Ook zijn Marokkaanse en Turkse ouders geneigd de opvoedingsdoelen meer collectivistisch te interpreteren en de autochtone ouders deze meer als individualistisch te zien. Wel is gebleken dat sociaaleconomische status invloed heeft op het belang dat de ouders hechten aan de verschillende opvoedingsdoelen (Pels, 2000). Gezien de eerdere onderzoeken en de theoretische aspecten wordt verwacht dat er verschil is in het belang dat Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders aan de opvoedingsdoelen conformiteit, prestatie, sociaal gevoel en autonomie hechten. De verwachting hierbij is dat Turkse en Marokkaanse ouders meer belang zullen hechten aan conformiteit en prestatie en dat autochtone ouders autonomie en sociaal gevoel het belangrijkste zullen vinden.

Naast de zojuist besproken etnische verschillen, kunnen de opvoedingsdoelen waaraan ouders belang hechten verschillend zijn voor vaders en moeders. In allochtone gezinnen bestaat vaak een traditionele taakverdeling tussen vader en moeder (Eldering, 2006). Deze taakverdeling heeft ook invloed op de uitvoering van de opvoeding door vaders en moeders. In allochtone gezinnen hebben vaders vaak de afstandelijke disciplinerende rol en speelt moeder vaak de bemiddelende rol tussen vader en kinderen (Eldering, 2006). De verwachting is dat deze rolverdeling ook zal zorgen voor verschil in opvoedingsdoelen van vaders en van moeders in de Turkse en Marokkaanse groep. Uit eerder onderzoek is gebleken dat allochtone vaders vaak ingezet worden bij de morele opvoeding van hun kinderen, waarin opvoedingsdoelen een grote rol spelen (De Graaf, Kalmijn, Kraaykamp & Monden, 2011). Dit maakt het interessant om te kijken naar de verschillen in opvoedingsdoelen tussen vaders en moeders binnen de etnische groepen. Verwacht wordt dat er per etnische groep verschil zal zijn tussen vaders en moeders in het belang dat zij aan de opvoedingsdoelen hechten.

De opvoeding van een kind vindt plaats in een bepaalde context. Deze context verandert bij migratie van ouders, terwijl de opvoedingsdoelen waar ouders belang aan hechten in eerste instantie wellicht hetzelfde blijven. Het is daarom van belang te kijken naar de factoren die de opvoedingscontext van een kind bepalen en hoe migratie daarop van invloed kan zijn.

#### *Invloed van cultuur in de opvoedingscontext*

Het ecologisch model van Bronfenbrenner (Eldering, 2006; Wissink, 2006) biedt een schematische weergave van de context waarbinnen een kind zich ontwikkelt. De theorie veronderstelt een ecologisch model waar verschillende omgevingssoorten, ofwel ecologische systemen, aan zijn verbonden die allen invloed hebben op de ontwikkeling van een kind. Onder de vier ecologische systemen vallen het macrosysteem, het ecosysteem, het mesosysteem en het microsysteem. Het macrosysteem omvat de buitenste laag van het model en bestaat onder andere uit wetten, waarden en geloofsovertuigingen binnen de maatschappij; het beslaat de cultuur binnen de samenleving. Onder het ecosysteem vallen de formele en informele sociale structuren rond het gezin. Deze beïnvloeden het kind niet direct, maar hebben wel invloed op het mesosysteem en daardoor dus indirect op het kind. Voorbeelden van deze structuren zijn de buurt, het werk van de ouders, het sociale netwerk van de

ouders en de etnische en religieuze gemeenschap waar de ouders deel van uit maken. De settings waar het kind direct mee te maken heeft horen bij het mesosysteem, zoals de school, crèche en eventueel een club of vereniging. Ten slotte omvat het microsysteem de relaties die het kind direct ervaart. In eerste instantie zal dit de relatie zijn die het kind heeft met zijn opvoeders, meestal de ouders. Later zullen andere relaties voor het kind belangrijk worden, die een plaats zullen krijgen als microsysteem, bijvoorbeeld relaties binnen de vriendenkring. Omdat dit onderzoek zich richt op de opvoeding door de ouders, wordt er vooral gekeken naar het microsysteem. De andere systemen hebben uiteraard invloed op dit microsysteem; door migratie veranderen alle systemen voor zowel de ouders als voor het kind.

Met het oog op de culturele diversiteit in de samenleving hebben Harkness en Super (in Eldering, 2006) een aanvulling gedaan op het ecologisch model van Bronfenbrenner. In hun model, de *development niche*, onderscheiden zij, naast de reeds bestaande systemen op micro-, meso- en macroniveau, drie subsystemen: fysieke en sociale settings; gewoontes van verzorging en opvoeding; en psychologie van de ouders. De fysieke en sociale settings waar een kind dagelijks mee te maken heeft, kunnen per cultuur verschillen. De gewoontes van verzorging en opvoeding zijn voor een groot deel cultureel bepaald en kunnen gezien worden als gedragsstrategieën voor het omgaan met kinderen van een bepaalde leeftijd. De psychologie van de ouders staat voor de opvattingen van ouders over de opvoeding, verzorging en ontwikkeling van kinderen. Deze opvattingen zijn specifieke denkmodellen gebaseerd op meer algemene denkmodellen van een cultuur. Wanneer er dissonantie tussen deze subsystemen ontstaat doordat er verandering optreedt binnen één van deze subsystemen zal er op den duur adaptatie plaatsvinden in één of meer van deze subsystemen (Pels, 2009).

Turkse en Marokkaanse migrantenouders hebben in Nederland te maken met andere fysieke en sociale settings dan zij in het land van herkomst gewend zijn. Ook zullen zij geconfronteerd worden met andere gewoontes van verzorging en opvoeding dan die zij zelf hanteren. Het is hierbij de vraag in hoeverre dit invloed heeft op de psychologie van deze ouders en daardoor op de opvoeding die de ouders hanteren. Doordat de Turkse cultuur verschilt van de Marokkaanse cultuur, wordt verwacht dat ook de denkmodellen anders zullen zijn, waardoor de opvoeding die Turkse en Marokkaanse ouders hanteren ook zal verschillen. Zo leidt de scheiding van kerk en staat in Turkije ertoe dat Turken in Nederland over het algemeen minder actief hun religie belijden dan de Marokkaanse groep in Nederland (Eldering, 2006). Ook is er verschil tussen de groepen migranten die naar Nederland zijn gekomen. Het grootste verschil is dat de Marokkaanse migranten groep over het algemeen in het land van herkomst geen scholing heeft gehad, terwijl de Turkse migranten in Turkije veelal wel onderwijs hebben gevolgd (Eldering, 2006). Bovendien is er binnen de Turkse migrantengroep veel meer sprake van heterogeniteit, doordat migranten uit veel verschillende gebieden in Turkije afkomstig zijn. Zo hebben Turken uit het westen van Turkije vaak minder traditionele ideeën over huwelijk, relaties en seksualiteit dan migranten uit Oost-Turkije en Marokko (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005).



Migratie brengt dus veel verandering met zich mee, zowel binnen de systemen van het ecologisch model van Bronfenbrenner, als binnen de subsystemen van de *development niche* van Harkness en Super (in Eldering, 2006). Uiteraard zullen deze veranderingen ook invloed hebben op het kind, dat immers een plaats moet geven aan de (mogelijk tegenstrijdige) verwachtingen van twee culturele systemen. Ook hierbij zal een wisselwerking op kunnen treden doordat ouders reageren op de verandering van het kind wat wellicht tot een aanpassing van de opvoedingsdoelen kan leiden.

### *Culturele kenmerken*

Met betrekking tot cultuurverschillen zijn volgens Hofstede twee hoofdculturen te onderscheiden: de collectivistische en de individualistische cultuur (in Wissink, 2006; Yaman, Mesman, IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg & Linting, 2010). Een individualistische cultuur kenmerkt zich door losse banden tussen individuen, de nadruk op verantwoordelijkheid en weinig hiërarchische relaties. Binnen een collectivistische cultuur is er sprake van een sterke verbondenheid van individuen met de groep, de nadruk ligt op onderlinge afhankelijkheid en gehoorzaamheid en er is sprake van een sterke hiërarchie binnen de groep. De Nederlandse cultuur wordt gezien als individualistisch, terwijl de Turkse en Marokkaanse cultuur vaak als meer collectivistisch worden beschouwd (Eldering, 2006). In collectivistische culturen hechten ouders over het algemeen het meeste belang aan de opvoedingsdoelen conformiteit en prestatie, terwijl in individualistische culturen autonomie en sociaal gevoel vaak het meest belangrijk worden gevonden. Turkse en Marokkaanse ouders delen dezelfde collectivistische achtergrond, maar dit hoeft niet te betekenen dat zij ook aan dezelfde opvoedingsdoelen belang hechten. Migratie van een collectivistisch naar een individualistisch land kan betekenen dat ouders hun kinderen opvoeden met zowel individualistische als collectivistische waarden (Eldering, 2006).

### *Religie*

Religie kan een belangrijke rol spelen in het belang dat ouders hechten aan de vier opvoedingsdoelen. Ouders kunnen ervoor kiezen om hun kinderen een religieuze opvoeding te geven. Uit eerdere onderzoeken is al gebleken dat de overdracht van religie in de opvoeding vaak samen gaat met warme gezinsbanden en een autoritatieve opvoedingsstijl (Vermeer, Janssen & Scheepers, 2012). Religie kan dus een effect hebben op gezinsbanden en opvoedingsstijl van ouders, waaruit de verwachting wordt afgeleid dat er ook samenhang zal zijn tussen religie en opvoedingsdoelen van ouders. Religieuze gemeenschappen hebben vaak andere kernwaarden dan de dominante cultuur (Eldering, 2006). Belangrijke waarden, vertegenwoordigd in een bepaalde religie, kunnen worden omgezet in opvoedingsdoelen. Uit eerder onderzoek van Kohn (in Eldering, 2006) is gebleken dat religie van invloed is op de opvoedingsdoelen van ouders. In dit onderzoek is er gekeken naar het katholieke geloof, waarbij meer belang aan conformiteit werd gehecht, en naar het protestantse geloof, waarbij ouders autonomie als opvoedingsdoel het belangrijkste vonden. Voor christenen lijkt er dus een effect te zijn van de specifieke religieuze denominatie op opvoedingsdoelen. Hieruit wordt de verwachting

afgeleid dat ook de islam invloed zal hebben op het belang dat ouders hechten aan de opvoedingsdoelen.

Bijna alle Turken en Marokkanen in Nederland van zowel de eerste als de tweede generatie<sup>1</sup> rekenen zich tot de islam (Dagevos & Gijsberts, 2007). In de beleving van het geloof bestaan er verschillen tussen Turken en Marokkanen. Zo zijn Marokkanen bijvoorbeeld strenger in het naleven van religieuze regels dan Turken (Dagevos & Gijsberts, 2007). Wellicht dat deze verschillen in de beleving van het geloof ook verschillen in de waarden rondom sekserollen veroorzaken, wat weer kan resulteren in verschillen in opvoedingsdoelen. Het is dus van belang te kijken naar de mate waarin Turkse en Marokkaanse ouders de islam aanhangen.

Het gedeelde geloof in de islam kan natuurlijk ook veel overeenkomsten tussen Turkse en Marokkaanse ouders verklaren met betrekking tot opvoeding. Zo kan het zijn dat de religieuze wereldvisie van de islam gelijkheid van man en vrouw en de gelijkheid tussen religieuze groepen in de weg staat (Eldering, 2006). Dit kan betekenen dat Turkse en Marokkaanse ouders die religieus zijn traditionele waarden met betrekking tot sekserollen meer onderschrijven, wat consequenties kan hebben voor hun opvoedingsdoelen.

Naast verschillen en overeenkomsten binnen de islam, kan er ook tussen verschillende religies overeenstemming in bepaalde waarden zijn. Zo blijkt dat zowel autochtone als allochtone gelovigen vaker dan niet-gelovigen vinden dat vrouwen het beste de verantwoordelijkheid voor het huishouden kunnen hebben en wordt door beide groepen veel belang gehecht aan het thuis blijven wonen tot het huwelijk (Te Riele, 2009). Deze overeenkomsten tussen autochtone en allochtone gelovigen maakt het relevant om te kijken naar de invloed van religie op opvoedingsdoelen bij zowel de Turkse als Marokkaanse ouders als de autochtone ouders. Hierbij kan ook de mate van religiositeit een rol spelen. Zo is uit eerdere onderzoeken gebleken dat ouders die vaak religieuze bijeenkomsten bezoeken meer cohesie binnen de gezinsrelaties ondervinden (Vermeer, Janssen & Scheepers, 2012).

Verwacht wordt dat religie een effect heeft op het belang dat ouders hechten aan de verschillende opvoedingsdoelen, waarbij de mate van religiositeit en het belang dat ouders aan religie hechten ook een rol zal spelen. Over de richting van dit effect is geen eenduidige theoretische verwachting. Wellicht dat een sterke identificatie met de islam door Turkse en Marokkaanse ouders zal leiden tot verschillen in opvoedingsdoelen in vergelijking met die van autochtone ouders.

### *Traditionele waarden*

In collectivistische culturen geven ouders hun kinderen vaker een seksspecifieke opvoeding en dit fenomeen lijkt zich na migratie naar een individualistisch land veelal voort te zetten (Eldering, 2006). Deze seksspecifieke opvoeding is voor een deel gebaseerd op traditionele waarden. Dat vrouwen kuis

---

<sup>1</sup> Eerste generatie: diegenen die in Turkije of Marokko zijn geboren. Tweede generatie: diegenen die in Nederland geboren zijn met minimaal één in Turkije of Marokko geboren ouder (CBS, 2010).

moeten zijn en maagd moeten blijven voor het huwelijk zijn voorbeelden van seksespecifieke traditionele waarden binnen een collectivistische cultuur (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Volgens Hofstede onderscheiden culturen zich naast de collectivisme/individualisme dimensie ook in machtsafstand en op de dimensie vrouwelijk/mannelijk (in Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Binnen de Turkse en Marokkaanse cultuur is de machtsafstand relatief groot in vergelijking met de Nederlandse cultuur, wat onder andere betekent dat respect voor ouders belangrijk wordt gevonden en kinderen meer autoritair opgevoed worden. Turkije en Marokko scoren ook hoger op de vrouwelijk/mannelijk dimensie, wat onder andere kan betekenen dat sekserollen voor mannen en vrouwen zijn gescheiden, de taakverdeling tussen mannen en vrouwen traditioneel is, vrouwen meer afhankelijk zijn van mannen en materieel succes belangrijk is (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Dat Turkije en Marokko hoger scoren op deze dimensie betekent dat de kans groter is dat Turkse en Marokkaanse ouders deze traditionele waarden erkennen. Turkije scoort op de twee dimensies lager en op de dimensie collectivisme/individualisme hoger dan Marokko, wat zou kunnen betekenen dat Turkse ouders deze traditionele waarden minder ondersteunen dan Marokkaanse ouders. Echter, deze verschillen zijn vrij klein, dus het is de vraag in welke mate er verschil is in traditionele waarden tussen Turkse en Marokkaanse ouders. Naarmate ouders de traditionele waarden meer onderschrijven is de verwachting dat zij meer belang zullen hechten aan de opvoedingsdoelen die binnen de collectivistische cultuur belangrijk worden gevonden: conformiteit en prestatie. Deze verwachting kan verklaard worden doordat deze traditionele waarden aansluiten bij de kenmerken van collectivistische culturen, waar ook de opvoedingsdoelen prestatie en conformiteit een onderdeel van zijn.

### *Sociale positie*

Andere mogelijke verklarende mechanismen, die sterk met elkaar samenhangen, zijn de sociaaleconomische status en het opleidingsniveau van de ouders. Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat opleidingsniveau en sociaaleconomische status positief samenhangen met moderne opvattingen bij allochtone ouders (Dagevos & Gijsberts, 2007). Ook is uit onderzoek van Etzinger (2009) onder Turkse en Marokkaanse ouders gebleken dat de manier waarop ouders en kinderen met elkaar omgaan bij een laag ouderlijk opleidingsniveau traditioneler is dan bij ouders met een hoger opleidingsniveau. Deze traditionele omgang sluit meer aan bij de collectivistische waarden behorende bij de Turkse en Marokkaanse cultuur, zoals uit de voorgaande paragraaf is gebleken. Hieruit volgt de verwachting dat naarmate Turkse en Marokkaanse ouders een hoger opleidingsniveau of een hogere sociaaleconomische status hebben, zij meer overeenkomsten zullen vertonen in opvoedingsdoelen met autochtone ouders, waarbij verwacht wordt dat dit de opvoedingsdoelen autonomie en prestatie zullen zijn. Een mogelijke verklaring voor dit verwachte effect kan gevonden worden in de theorie van Kagitcibasi (Berry, Segall & Kağitçibaşı, 1997; Eldering, 2006). Lage welvaart, agrarische bestaanswijze en gerichtheid op zelfvoorziening worden in haar model gezien als kenmerk van collectivistische culturen (Eldering, 2006). Bij migratie naar een individualistische cultuur zal

verandering komen in de agrarische bestaanswijze en in de gerichtheid op zelfvoorziening, maar kan de lage welvaart blijven bestaan. Dit zou er voor kunnen zorgen dat Turkse en Marokkaanse ouders in een lage welvaartspositie, dat zich op individueel niveau kenmerkt door opleidingsniveau en sociaaleconomische status, meer collectivistische waarden aanhangen en daardoor meer verschillen vertonen in opvoedingsdoelen in vergelijking met die van autochtone ouders. Opleidingsniveau en sociaaleconomische status hebben wellicht naast hun invloed op collectivistische waarden ook een zelfstandig effect op de verschillen en overeenkomsten in opvoedingsdoelen.

#### *Interetnisch contact*

De klassieke assimilatietheorie stelt dat etnisch culturele minderheidsgroepen steeds minder herkenbaar worden als aparte etnische groep naarmate ze langer in het nieuwe land verblijven. Dit verschijnsel kan tot gevolg hebben dat de etnisch culturele minderheidsgroepen uiteindelijk steeds meer dezelfde kansen binnen de maatschappij verkrijgen als de autochtone bevolkingsgroepen. De mate van assimilatie kan dus een rol spelen bij de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders in Nederland. Zo kunnen veranderingen binnen de collectivisme/individualisme dimensie volgens de klassieke assimilatietheorie plaatsvinden door langdurig verblijf in het gastland (Weijters & Scheepers, 2003).

Een belangrijk aspect dat mate van assimilatie kan versterken is het hebben van interetnisch contact. De verwachting is dat naarmate Turkse en Marokkaanse ouders meer contact hebben met autochtonen de kans groter is dat culturele waarden worden overgenomen. Door contact met autochtone ouders kunnen Turkse en Marokkaanse ouders meer kennis krijgen over opvoedingsdoelen van autochtone ouders, wat er toe kan leiden dat Turkse en Marokkaanse ouders meer belang gaan hechten aan deze opvoedingsdoelen. Dit zou uiteindelijk kunnen leiden tot meer overeenkomsten in opvoedingsdoelen. Hierbij kan het aantal jaren dat ouders in Nederland zijn een rol spelen. De tweede generatie heeft onderwijs gevolgd in Nederland waar de kans op interetnisch contact zeer groot is. Bovendien spreekt de tweede generatie de Nederlandse taal vaak beter dan de eerste generatie, hetgeen de mogelijkheid tot interetnisch contact en de kans hierop ook aanzienlijk vergroot. Eerder onderzoek ondersteunt deze verwachting met betrekking tot de mate van interetnisch contact van de eerste en de tweede generatie Turken en Marokkanen (Dagevos & Gijsberts, 2007). Ook is gebleken dat tweede generatie allochtonen meer moderne opvattingen delen met de autochtonen, waar interetnisch contact als belangrijke factor bij wordt genoemd (Dagevos & Gijsberts, 2007). Hieruit wordt de verwachting afgeleid dat naarmate Turkse en Marokkaanse ouders meer contact hebben met autochtonen, de kans groter wordt dat zij dezelfde opvoedingsdoelen belangrijk vinden als autochtone ouders.<sup>2</sup>

---

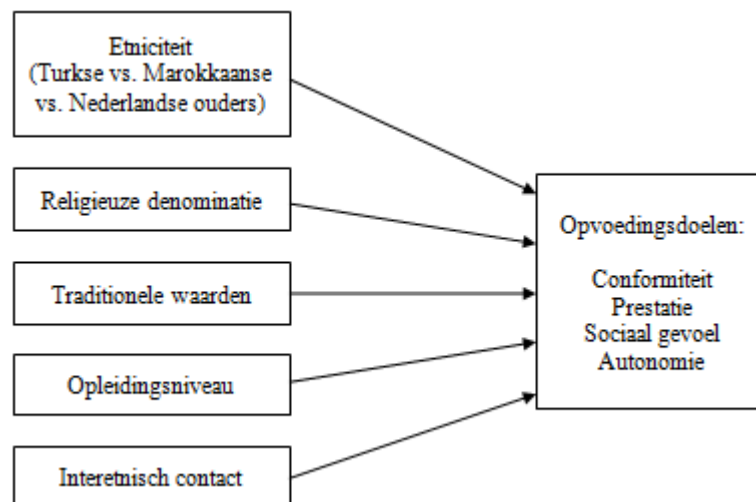
<sup>2</sup> Generatie en taalbeheersing spelen een belangrijke rol bij assimilatie. Deze aspecten konden in deze studie echter niet meegenomen worden, omdat informatie hierover in het databestand ontbreekt.

## Onderzoeksvragen

Aan de hand van de theoretische verkenning is een theoretisch model (Figuur 1) opgesteld, waarin mechanismen, die verschillen en overeenkomsten in opvoedingsdoelen kunnen veroorzaken, zijn weergegeven. Aan de hand van dit model wordt getracht antwoord te geven op de vraag wat de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Marokkaanse en Turkse ouders in Nederland zijn in vergelijking met autochtone ouders en hoe deze verklaard kunnen worden.

De volgende onderzoeksvragen zullen in deze studie worden beantwoord:

1. *Wat zijn de belangrijkste opvoedingsdoelen die Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders in Nederland nastreven voor kinderen?*
2. *Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone vaders en moeders?*
3. *Wat is de invloed van religieuze denominatie van Turkse en Marokkaanse ouders op de gevonden overeenkomsten en verschillen in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders en welke rol spelen het belang dat ouders aan religie hechten en de mate van religiositeit hierbij?*
4. *In hoeverre heeft het belang dat door ouders gehecht wordt aan traditionele waarden invloed op de overeenkomsten en verschillen in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders?*
5. *In hoeverre heeft het opleidingsniveau van Turkse en Marokkaanse ouders invloed op de gevonden overeenkomsten en verschillen in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders?*
6. *In hoeverre heeft de mate en kwaliteit van interetnisch contact invloed op de overeenkomsten en verschillen tussen het belang dat door de verschillende groepen gehecht wordt aan opvoedingsdoelen?*



Figuur 1. Schematische weergave theoretische verwachtingen.

## **Methode**

Deze studie is theoriegericht; op basis van literatuuronderzoek zijn onderzoeksvragen geformuleerd over opvoedingsdoelen van ouders uit verschillende etnische groepen. De doelstelling van dit onderzoek is dus theorietoetsend. Er wordt een beschrijving gegeven van de verschillen en overeenkomsten en daarnaast zal er ook gekeken worden naar een verklaring van de gevonden verschillen en overeenkomsten. De analyses worden uitgevoerd met een kwantitatieve methode, om op die manier een zo groot mogelijke steekproef te kunnen bereiken en om zowel crossculturele vergelijkingen als vergelijkingen binnen groepen te kunnen maken.

### **Dataverzameling**

In dit onderzoek wordt er gebruik gemaakt van de dataset van het onderzoek Sociale Positie en Voorzieningen gebruik Allochtonen (SPVA). De gegevens van deze dataset zijn verzameld in de eerste helft van 1998 en deze dataset bevat zowel Turkse, Marokkaanse als autochtone ouders. Er is gekozen voor de dataset van 1998, omdat in de nieuwste dataset van SPVA uit 2002 de autochtone Nederlanders meegenomen zijn als referentiekader, waardoor zij geen representatieve steekproef voor autochtone ouders in Nederland vormen. De dataset uit 1998 beschikt wel over een representatieve steekproef van zowel de Turkse en Marokkaanse als de autochtone respondenten.

De steekproeftrekking is gedaan op basis van de Gemeentelijke Basisadministraties. De selectie van gemeenten heeft plaatsgevonden op basis van de spreiding van de te onderzoeken allochtone bevolkingsgroepen over gemeentegrootteklassen en regio's. Op deze manier heeft ongeveer 45% van de Turkse en 55% van de Marokkaanse bevolkingsgroep in Nederland de kans gehad om in de steekproef terecht te komen. Uit de bevolkingsregisters van de geselecteerde gemeenten zijn aselect hoofden van huishoudens getrokken, die - samen met alle binnen de desbetreffende huishoudens woonachtige personen - zijn benaderd om aan het onderzoek mee te werken. De non-respons binnen het onderzoek bedraagt onder de Turkse respondenten 39%, onder de Marokkaanse respondenten 51% en onder de autochtone respondenten 54%. De steekproef is echter op verschillende punten (zoals leeftijd, opleidingsniveau, huisvesting, etc.) vergeleken met de bevolkingsstatistieken van het CBS en met de Enquête Beroepsbevolking van het CBS. Hieruit is gebleken dat de steekproef op deze punten (grotendeels) overeen komt. Geconcludeerd kan worden dat de non-respons geen problemen vormt voor het trekken van conclusies en dat de steekproef representatief is voor de Turkse, Marokkaanse en autochtone populatie (Martens, 1998).

De data zijn verzameld door middel van mondelinge enquêtes, afgenomen door enquêteurs die zowel de Nederlandse taal als de moedertaal van de respondenten beheersten, waardoor selectie-effecten tot het minimum beperkt zijn. De enquêtes zijn afgenomen bij het hoofd van de huishouding, de partner en, indien aanwezig, een inwonend kind van 12 jaar of ouder. In het onderzoek zijn zowel vaders als moeders betrokken.

## **Steekproef**

Voor deze studie zijn de Turkse, Marokkaanse en autochtone respondenten die kinderen hebben uit de originele steekproef geselecteerd. Het item 'positie binnen het gezin' is gebruikt om de respondenten met kinderen in het databestand te selecteren. Hierbij werden de categorieën 'man alleen', 'vrouw alleen', 'één van een stel', 'één van de ouders', 'één ouder mannelijk', 'één ouder vrouwelijk' aangehouden. De respondenten die 'één van de ouders', 'één ouder mannelijk', 'één ouder vrouwelijk' ingevuld hebben, zijn meegenomen in dit onderzoek. De nieuwe steekproef die gebruikt wordt voor deze studie bestaat dus uit ouders van Turkse, Marokkaanse en autochtone herkomst. Er zijn 2145 *system missings* op de items die opvoedingsdoelen meten. Dit kan verklaard worden doordat het deel van de vragenlijst waarin deze items staan enkel aan één van de twee ouders gevraagd wordt. Deze *system missings* zijn uit het databestand verwijderd. Het databestand bestaat na verwijdering van de hierboven genoemde cases uit 1241 Turkse ouders (681 vaders en 558 moeders), 952 Marokkaanse ouders (687 vaders en 263 moeders) en 525 autochtone ouders (224 vaders en 298 moeders). Het databestand dat gebruikt wordt voor dit onderzoek bestaat dus in totaal uit 2718 respondenten. Bijlage 1 geeft de beschrijvende statistieken van de steekproef voor deze studie weer.

## **Metingen**

Het originele databestand van SPVA bestaat uit 230 variabelen. Voor deze studie wordt een selectie van deze variabelen gebruikt. Hieronder wordt weergegeven welke variabelen dit zijn, hoe deze zijn gemeten en welke concepten er met deze variabelen gemeten worden. In Bijlage 2 is een selectie van de gebruikte items van de SPVA vragenlijst opgenomen.

Om de data te reduceren en betrouwbaardere metingen te doen zijn er daar waar mogelijk schalen gevormd. Hiervoor zijn factor- en betrouwbaarheidsanalyses uitgevoerd, zowel voor de gehele steekproef als voor de drie verschillende etnische groepen. Dit laatste is van belang, omdat het onderscheid in etniciteit in iedere analyse terug zal komen, waardoor de metingen voor iedere etniciteit betrouwbaar moeten zijn.

### *Afhankelijke variabelen*

De afhankelijke variabelen in dit onderzoek zijn de opvoedingsdoelen: conformiteit, prestatie, sociaal gevoel en autonomie. Voorafgaand aan de items die deze opvoedingsdoelen meten werd de respondent het volgende verteld: 'Ouders moeten hun kinderen een aantal dingen leren. Ik noem er een paar. Wilt u aangeven hoe belangrijk u ze vindt? U kunt kiezen uit: heel belangrijk, belangrijk, niet belangrijk/niet onbelangrijk, niet belangrijk en helemaal niet belangrijk.'. De opvoedingsdoelen worden door de volgende items gemeten: 'het belang van je best doen op school' (prestatie), 'het belang van goede manieren hebben' (conformiteit), 'het belang van gehoorzamen' (conformiteit), 'het belang van respect tonen voor ouderen' (conformiteit), 'het belang van rekening houden met anderen'

(sociaal gevoel) en 'het belang van zelfstandig denken' (autonomie). Bij deze items werd geen onderscheid gemaakt tussen zonen en dochters en werd ook de leeftijd van de kinderen niet genoemd.

De opvoedingsdoelen prestatie, sociaal gevoel en autonomie worden met de hierboven genoemde losse items gemeten. Met de drie items die samen conformiteit meten is een conformiteitschaal gevormd. Alvorens dit is gedaan is er middels factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse onderzocht of deze schaal gevormd kon worden en betrouwbaar genoeg zou zijn. Deze analyses zijn beide zowel uitgevoerd voor de gehele steekproef als per etnische groep afzonderlijk. In de principale factor analyse (PFA) is geen rotatie toegepast, omdat verwacht wordt dat de drie items samen een schaal vormen. De *Kaiser-Meyer-Olkin* meting verifieert de adequaatheid van de samenvoeging van de items voor de analyse,  $KMO=.696$  ( $>.5$  is acceptabel), en alle KMO waarden voor de individuele items zijn zowel in de gezamenlijke analyse als in de analyses per groep  $> .5$ , wat dus boven het geaccepteerde limiet van  $.5$  is. *Bartlett's test of sphericity*  $\chi^2(3) = 2296.375, p < .001$ , geeft aan dat de correlaties tussen items groot genoeg zijn voor PFA. *Bartlett's test* is ook per etnische groep significant. Een initiële analyse is uitgevoerd om eigenwaarden te verkrijgen voor iedere component in de data. Één component heeft een eigenwaarde groter dan *Kaiser's criterium* van 1 en deze verklaart zij 69.6% van de variantie. Bij de analyses per etnische groep verklaart de initiële factor telkens meer dan 60% van de variantie. Deze percentages zijn voldoende om uit te gaan van een 1-factoroplossing. De *scree plot* ondersteunt deze 1-factoroplossing ook. Aan de hand van deze factoranalyse kan geconcludeerd worden dat het vormen van een schaal met de drie items die conformiteit meten mogelijk is. Deze conformiteitschaal is gevormd op basis van de gemiddelde scores van de respondenten op de drie items, waarbij één *missing* wordt geaccepteerd.

Cronbach's alpha voor de drie items die de schaal conformiteit vormen is  $.775$ . Dit kan beschouwd worden als een goede betrouwbaarheid van de schaal ( $>.7$  is acceptabel). Bij verwijdering van geen van de items wordt de betrouwbaarheid vergroot, dus alle drie de items zullen in de schaal blijven. Wanneer we Cronbach's Alpha per etnische groep berekenen, dan blijft deze voor iedere groep groter dan  $.7$ ; geconcludeerd kan worden dat er sprake is van een betrouwbare schaal.

Vervolgens is de verdeling van de respondenten op de drie items en de schaal die de opvoedingsdoelen meten bekeken. Deze verdeling bleek scheef te zijn; respondenten kiezen beduidend vaker voor 'zeer belangrijk' of 'belangrijk' dan voor de andere antwoordmogelijkheden. Om toch adequaat analyses met deze items uit te kunnen voeren en bruikbare resultaten te verkrijgen zijn de items omgezet in dichotome variabelen. De 5-puntsschaal is omgezet in twee antwoordmogelijkheden: 1=zeer belangrijk, 0=niet zeer belangrijk<sup>3</sup>. Om onderzoeksvraag 3 t/m 6 te beantwoorden is regressieanalyse nodig. Omdat de afhankelijke variabele nu dichotoom is, zal er binaire logistische regressie worden toegepast.

---

<sup>3</sup> Cut-off conformiteit: 1.5 (1 t/m 1.5 = 1 en 1.51 t/m 5 = 0).



Naast de items die de opvoedingsdoelen meten wordt er gebruik gemaakt van een aanvullend item dat de gevonden resultaten wellicht kan ondersteunen en/of aanvullen. De volgende vraag is aan de respondenten voorgelegd: 'Wat vindt u het belangrijkste voor kinderen van 17 jaar: dat ze hun ouders gehoorzamen of rekening houden met anderen of zelf dingen doen/zelfstandig denken?'. Vervolgens moesten de respondenten een keuze maken tussen de drie mogelijkheden (1=ouders gehoorzamen, 2=rekening houden met anderen, 3=zelf dingen doen/zelfstandig denken). Ook bij deze vraag is er geen onderscheid gemaakt tussen zonen en dochters, maar er is wel een duidelijke leeftijd van het kind aangegeven. Omdat dit item bestaat uit drie antwoordcategorieën die niet hiërarchisch geordend zijn, kan deze enkel meegenomen worden in een multinomiale logistische regressie.

#### *Onafhankelijke variabelen*

De variabele 'etnische groepering' wordt gebruikt om te bepalen of iemand van Turkse, Marokkaanse of Nederlandse afkomst is. Een respondent behoort bijvoorbeeld tot de Turkse groep als diegene in Turkije is geboren of als één van de ouders in Turkije is geboren. De autochtone groep bestaat uit respondenten die zelf in Nederland zijn geboren en van wie beide ouders ook in Nederland zijn geboren. Om 'etnische groepering' mee te kunnen nemen in de logistische regressie zijn drie dummyvariabelen gecreëerd. Deze dummyvariabelen zullen alleen voor de logistische regressie worden gebruikt. Hierbij wordt de groep autochtone ouders als referentiecategorie gebruikt.

Leeftijd en geslacht worden als controlevariabelen in de analyses meegenomen. Van geslacht is een dummyvariabele gemaakt (0=man, 1=vrouw).

Religie wordt gemeten aan de hand van het item 'Geloof waartoe men zich rekt'. Hierbij konden de respondenten kiezen uit verschillende vormen van de islam, christendom, hindoeïsme of voor 'geen religie' of 'overige'. Voor deze studie wordt er enkel gekeken naar islam, christendom en geen religie, omdat voor de andere twee categorieën te weinig respondenten zijn (n=25, deze zullen niet meegenomen worden in de analyse). Deze drie categorieën zijn omgevormd tot dummyvariabelen, waarbij 'niet religieus' als referentiecategorie wordt gebruikt.

Het item 'Mate van bezoek godsdienstige bijeenkomst' kan gebruikt worden om de religiositeit van ouders te meten. De vraag 'Hoe vaak ongeveer gaat u tegenwoordig naar een godsdienstige bijeenkomst?', waarbij aanvullend vermeld is 'het gaat bijvoorbeeld om een kerkdienst, bezoek van moskee, religieuze viering of gebedsdienst' is de respondenten gesteld. De antwoordmogelijkheden waren 1=nooit, 2=enkele keren per jaar, 3=enkele keren per maand en 4=1 keer per week of vaker. Na analyse van de *missings* bleek dat de respondenten die niet religieus waren dit item niet in hadden gevuld (*system missing*). Deze respondenten hebben de waarde 1=nooit gekregen, waardoor het aantal *missings* teruggebracht is. In de binaire regressie is religiositeit als continue variabele meegenomen.

Voor de multinomiale regressie zijn van deze variabele vier dummyvariabelen gemaakt. Hierbij wordt 'nooit' als referentiecategorie gebruikt.

Het belang dat aan religie wordt gehecht, met name met betrekking tot het kind, kan aan de hand van de items 'Vervelend als dochter ander geloof huwt' en 'Vervelend als zoon ander geloof huwt' worden gemeten. Deze items zijn aan de respondent voorgelegd als stelling waarop de respondenten aan konden geven in hoeverre ze het met de stelling eens waren (1=helemaal mee eens t/m 5=helemaal niet mee eens). Deze items zijn hergecodeerd<sup>4</sup>.

PFA is uitgevoerd op de twee items om er achter te komen of deze twee items samen een schaal kunnen vormen.  $KMO > .5$  voor de gehele steekproef en per etnische groep, en dus groot genoeg om de items samen te mogen voegen. Volgens *Bartlett's test*  $\chi^2(3) = 4975.048, p < .001$  zijn de correlaties tussen items groot genoeg voor PFA. *Bartlett's test* is ook per etnische groep significant. In iedere analyse is één initiële factor gevonden die telkens meer dan 90% van de variantie verklaart. Aan de hand van deze factoranalyse kan geconcludeerd worden, dat het vormen van een schaal met de twee items die het belang van religie voor het kind meten, mogelijk is. Deze schaal is gevormd op basis van de gemiddelde score van de respondenten op de twee items, waarbij één *missing* wordt geaccepteerd.

Cronbach's alpha voor de twee items die de schaal 'belang religie' vormen is .957 en is per etnische groep groter dan .9. Dit kan beschouwd worden als een goede betrouwbaarheid van de schaal. De schaal is gevormd en meet het belang dat ouders aan religie hechten voor hun kind en wordt als continue variabele opgenomen in de regressieanalyses. De schaal is gecentreerd waarbij het gemiddelde als nulpunt is genomen, zodat een neutrale score op deze schaal als nulpunt wordt opgenomen in de regressieanalyses. Voor de multinomiale regressie zijn dummyvariabelen gevormd waarbij 'zeer onbelangrijk' als referentiecategorie wordt gebruikt<sup>5</sup>.

Als volgende verklarende factor is er gekeken naar traditionele waarden met betrekking tot mannen- en vrouwenrollen. Er is gezocht naar items die samen een schaal konden vormen die een betrouwbare meting van deze traditionele waarden vormt. Deze items werden ingeleid met 'Wilt u aangeven of u het eens bent met de volgende uitspraken over een gezin?'. De vijf antwoordmogelijkheden hierbij waren 1=helemaal mee eens t/m 5=helemaal niet mee eens. 'Eigen inkomen is voor jongens belangrijker' is een voorbeeld van een dergelijk item. In Bijlage 3 worden alle 14 items weergegeven die zijn meegenomen in de factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse.

Uit de factoranalyse is gebleken dat de items 11 t/m 14 onvoldoende met de andere items correleren ( $< .4$ ) waardoor besloten is om deze items uit de schaal te halen. PFA is uitgevoerd op de

<sup>4</sup> Belang religie: 1=zeer onbelangrijk t/m 5=heel belangrijk.

<sup>5</sup> Cut-off belang religie: 1 t/m 1.55=zeer onbelangrijk, 1.56 t/m 2.54=onbelangrijk, 2.55 t/m 3.54=neutraal, 3.55 t/m 4.54=belangrijk, 4.55 t/m 5=zeer belangrijk.

eerste 10 items met oblique rotatie (direct oblimin). Over de gehele steekproef geldt  $KMO = .835$  en binnen de etnische groepen is  $KMO > .737$ . Alle  $KMO$  waarden voor de individuele items zijn  $> .53$  (gehele steekproef en per etnische groep). *Bartlett's test*  $\chi^2(45) = 6455,327, p < .001$  (ook significant binnen de etnische groepen), geeft aan dat de correlaties tussen items groot genoeg zijn voor PFA. Twee componenten hebben een eigenwaarde groter dan 1 en samen verklaren zij 49,21% van de variantie. De eerste component verklaart 36,49% van de variantie. Het aantal initiële componenten varieert per etnische groep. Met de eerste component wordt voor iedere etnische groep ongeveer 30% van de variantie verklaard, wat voldoende is voor een 1-factoroplossing. Alle items laden goed op factor 1 (factorlading  $> .4$ ), behalve het item 'vrouw moet alleen beslissen over kinderen'. Op basis van het voorgaande is er gekozen voor een 1-factoroplossing, waarbij het item 'vrouw moet alleen beslissen over kinderen' uit de factoroplossing wordt gelaten. De hierboven genummerde items 1 t/m 9 zijn dus gebruikt om samen een schaal te vormen voor traditionele waarden met betrekking tot genderrollen. Deze schaal is gevormd op basis van de gemiddelde scores van de respondenten op de negen items, waarbij vier *missings* worden geaccepteerd.

Cronbach's alpha voor de negen items is  $.805$ , wat een goede betrouwbaarheid van de schaal impliceert. Per etnische groep is Cronbach's Alpha groter dan  $.7$ , wat ook op een betrouwbare schaal per etnische groep duidt. Bij verwijdering van geen van de items wordt de betrouwbaarheid vergroot, dus alle 9 items zullen in de schaal blijven.

Deze schaal is als continue variabele meegenomen in de binaire logistische regressie, waarbij de score 1 staat voor zeer traditioneel en score 5 staat voor helemaal niet traditioneel. De schaal is gecentreerd waarbij het gemiddelde als nulpunt is genomen, zodat een neutrale score op deze schaal als nulpunt wordt opgenomen in de regressieanalyses. Voor de multinomiale regressie is de schaal omgezet in drie dummyvariabelen: traditioneel, neutraal, niet traditioneel. Hierbij wordt 'niet traditioneel' als referentiecategorie gebruikt. Alvorens de dummyvariabelen zijn gevormd, is de 5-puntschaal omgezet in een 3-puntschaal, omdat de uitersten, 1=heel traditioneel en 5=helemaal niet traditioneel, te weinig voorkwamen om deze als dummyvariabelen mee te kunnen nemen in de analyse<sup>6</sup>.

Opleidingsniveau wordt gemeten door het item 'hoogst tot nu toe behaalde diploma'. Voor de binaire logistische regressie wordt opleidingsniveau als continue variabele in negen categorieën meegenomen (Geen opleiding, Bao, Vbo, Mavo, Mbo, Havo, Vwo, Hbo en Wo). Voor de multinomiale regressie is opleidingsniveau opgedeeld in vier categorieën (Max. bao, Vbo/mavo, Mbo/havo/Vwo en Hbo/wo), waar vervolgens dummyvariabelen van zijn gemaakt, waarbij hbo/wo als referentiecategorie wordt gebruikt. Gebleken is dat de verdeling van de respondenten op het item 'huidige functieniveau', aangevuld met 'heeft nu werk' niet verschilt van de verdeling op opleidingsniveau. Functieniveau van

---

<sup>6</sup> Cut-off traditionele waarden: 1 t/m 2.54 is traditioneel, 2.55 t/m 3.54 is neutraal, 3.55 t/m 5 is niet traditioneel.

het werk en werkeloosheid worden niet meegenomen, omdat deze naast opleidingsniveau geen toevoegingen aan de analyses zullen doen.

De onafhankelijke variabele 'interetnisch contact' wordt gemeten door de items 'mate van contact met autochtonen' en 'kwaliteit van contact met autochtonen'. Hierbij gaat het om de mate van interetnisch contact van Turkse en Marokkaanse ouders. Autochtone respondenten worden hierbij niet meegenomen, omdat zij geen vraag over interetnisch contact hebben beantwoord. Mate van interetnisch contact wordt gemeten met de vraag 'Heeft u in deze buurt veel of weinig contact met Nederlanders?', waarbij vier antwoordmogelijkheden werden gegeven (1=heel veel contact, 2=veel contact, 3=weinig contact, 4=geen contact). De kwaliteit van dit contact is gemeten met de vraag 'Hoe is in het algemeen dit contact?', waarbij vijf antwoordmogelijkheden werden gegeven (1=heel goed, 2=goed, 3=niet goed en niet slecht, 4=slecht, 5=heel slecht). Voor de binaire logistische regressieanalyse zijn deze variabelen hergecodeerd en worden als continue variabelen meegenomen<sup>7</sup>. Voor de multinomiale regressieanalyse zijn deze variabelen omgezet in dummyvariabelen. De variabele 'kwaliteit van contact' is omgezet in drie dummyvariabelen: heel goed/goed, gewoon en slecht/geen contact. In de multinomiale regressie worden 'geen contact' en 'slecht/geen contact' en als referentiecategorieën meegenomen.

### Data-analyse

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de stappen die genomen zijn in het proces van analyse.

Na het vormen van schalen is gekeken naar de *missing values*. Doordat er al een groot deel van de *system missings* uit het databestand zijn verwijderd, zijn er nog weinig *missings* in het bestand over gebleven. Op de onafhankelijke variabelen is er telkens een klein percentage *missings* (< 8%), dit lijkt dus geen probleem te vormen voor de analyses. Op de afhankelijke variabelen is het aantal *missings* 0.1% of minder. Uit *missing value analysis* is gebleken dat de *missings* 'missing completely at random' zijn. Wanneer er *listwise deletion* toegepast wordt, gaan er minder dan 10% van de *cases* uit de steekproef verloren. Er is dus sprake van een gering aantal *missings* waardoor *listwise deletion* een aanvaardbare en adequate methode is om met de *missing values* om te gaan.

Na de voorbereidingsfase zijn de analyses uitgevoerd die noodzakelijk zijn om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen. Omdat de afhankelijke variabele dichotoom is, wordt er om antwoord te krijgen op de eerste twee onderzoeksvragen een chi-kwadraat toets uitgevoerd. Er is gekozen voor een chi-kwadraat toets omdat deze toets kan aantonen of er significante verschillen bestaan tussen de drie etnische groepen in het belang dat zij hechten aan de opvoedingsdoelen. Om te bepalen in hoeverre verschillende variabelen een bijdrage leveren in de voorspelling van de afhankelijke variabelen (onderzoeksvragen 3 t/m 6) is een regressieanalyse noodzakelijk (Field, 2005).

---

<sup>7</sup> Contact autoch: 1=geen contact t/m 4=heel veel contact. Kwaliteit contact: 1=geen/heel slecht t/m 5=heel goed.

Omdat de afhankelijke variabelen categoriaal zijn, wordt er binaire en multinomiale logistische regressie toegepast (Field, 2005).

De chi-kwadraat toets is vier keer uitgevoerd voor de vier verschillende opvoedingsdoelen (dichotome variabelen), waarbij telkens de drie verschillende etniciteiten als categorieën werden meegenomen. Vervolgens is voor iedere etnische groep afzonderlijk de chi-kwadraat toets nogmaals vier keer uitgevoerd met man/vrouw als categorieën, om zo verschillen tussen vaders en moeders binnen de etnische groepen te kunnen meten.

Binaire logistische regressie is uitgevoerd waarbij als eerste de onafhankelijke variabele etniciteit is meegenomen (model 1), vervolgens zijn de controle variabelen toegevoegd (model 2) en daarna zijn één voor één de overige onafhankelijke variabelen meegenomen (religieuze denominatie, belang religie en religiositeit in model 3, traditionele waarden in model 4, opleidingsniveau in model 5, en alle onafhankelijke variabelen samen in model 6). In de modellen worden ook de interacties tussen etniciteit en de overige variabelen meegenomen. Deze interacties laten zien of er significante verschillen zijn tussen de etnische groepen in de verklarende kracht van de variabelen. Variabelen die geen enkele significante relatie met een van de etniciteitvariabelen hadden, zijn niet opgenomen in de uiteindelijke modellen. Per opvoedingsdoel zijn de 6 modellen getoetst. Deze analyses zijn ook uitgevoerd met als eerste de variabele etniciteit, vervolgens de andere onafhankelijke variabelen en als laatste de toevoeging van de controlevariabelen, maar dit bleek geen belangrijke verschillen in significantie op te leveren.

De volgende analyse die is uitgevoerd is wederom de binaire logistische regressie, alleen deze keer zijn enkel de Turkse en Marokkaanse ouders in de analyse meegenomen. In deze analyses zijn dezelfde modellen getoetst als in de vorige regressieanalyse met als toevoeging de onafhankelijke variabelen interetnisch contact en kwaliteit van interetnisch contact. Ook deze modellen zijn getoetst voor ieder opvoedingsdoel en enkel de significante interacties zijn meegenomen.

De laatste analyse is de multinomiale logistische regressie, waarbij het item 'het belangrijkste voor 17-jarig kind: gehoorzaamheid, sociaal, zelfstandig' als afhankelijke variabele is gebruikt. Op basis van de resultaten van de voorgaande analyses zijn in deze analyse vier modellen getoetst. Deze analyse dient als aanvulling op de voorgaande analyses, omdat uit deze analyse een vergelijkbare uitkomst wordt verwacht. Deze sensitiviteitsanalyse kan de voorgaande resultaten dus extra onderbouwen. In het eerste model is enkel etniciteit meegenomen, in het tweede model zijn de controlevariabelen en opleidingsniveau toegevoegd, in het derde model zijn de onafhankelijke variabelen die in de voorgaande analyses significante resultaten hebben opgeleverd toegevoegd en in het laatste model zijn alle onafhankelijke en controle variabelen meegenomen.

In de volgende paragraaf worden de resultaten van de analyses weergegeven.

## Resultaten

### Belangrijkste opvoedingsdoelen

*Wat zijn de belangrijkste opvoedingsdoelen die Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders in Nederland nastreven voor kinderen?*

Een chi-kwadraat toets is uitgevoerd om het belang dat ouders aan de opvoedingsdoelen hechten per etniciteit met elkaar te vergelijken. In Tabel 1 worden de bijbehorende percentages van ouders die de opvoedingsdoelen zeer belangrijk vinden, per etnische groep weergegeven. Er blijkt een significant verschil te zijn tussen de drie etniciteiten en het belang dat wordt gehecht aan de verschillende opvoedingsdoelen. Voor conformiteit geldt  $\chi^2(2) = 19.277, p < .001$ , voor prestatie  $\chi^2(2) = 149.155, p < .001$ , voor sociaal gevoel  $\chi^2(2) = 34.579, p < .001$ , voor autonomie  $\chi^2(2) = 19.277, p < .001$ . Turkse ouders hechten het meeste belang aan conformiteit, Marokkaanse ouders aan prestatie en autochtone ouders hechten het meeste belang aan autonomie. Wanneer de percentages per opvoedingsdoel met elkaar vergeleken worden, dan valt op dat Turkse ouders beduidend meer belang hechten aan sociaal gevoel dan Marokkaanse ouders (verschil is 12%). Autochtone ouders hechten met name aan het opvoedingsdoel prestatie minder belang dan Turkse en Marokkaanse ouders (verschil is > 15%). Ook aan conformiteit wordt door autochtone ouders minder belang gehecht dan door Turkse en Marokkaanse ouders (verschil is >7%).

Tabel 1. Het belang van opvoedingsdoelen naar etniciteit van ouders.

	% zeer belangrijk			
	Conformiteit	Prestatie	Sociaal gevoel	Autonomie
Turken	72.2%	69.8%	63.3%	54.4%
Marokkanen	73.0%	75.5%	51.2%	54.9%
Autochtonen	64.5%	45.1%	61.3%	65.1%

### Verschil vaders en moeders

*Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone vaders en moeders?*

De volgende chi-kwadraat toets is toegepast om het belang dat vaders en moeders aan de opvoedingsdoelen hechten per etniciteit met elkaar te vergelijken. De percentages worden weergegeven in Tabel 2.

Er is geen significant verschil tussen mannen en vrouwen in het belang dat wordt gehecht aan de verschillende opvoedingsdoelen binnen de etnische groepen gevonden, behalve voor de Turkse groep met het opvoedingsdoel sociaal gevoel. Turkse moeders hechten significant meer belang aan sociaal gevoel dan Turkse vaders,  $\chi^2(1) = 4.095, p = .043$ . Omdat de p-waarde net iets kleiner is dan .05, is het verschil tussen Turkse vaders en moeders vrij klein. De conclusie is dus dat er over het algemeen binnen de etnische groepen geen verschillen zijn in het belang dat vaders en moeders aan opvoedingsdoelen hechten.

Tabel 2. Het belang van opvoedingsdoelen voor vaders en moeders naar etniciteit van ouders.

	% zeer belangrijk			
	Conformiteit	Prestatie	Sociaal gevoel	Autonomie
Turkse vaders	72.0%	70.2%	60.7%	53.0%
Turkse moeders	72.4%	69.2%	66.3%	56.0%
Marok. vaders	74.4%	77.1%	50.9%	54.4%
Marok. moeders	69.2%	71.1%	51.7%	55.7%
Autocht. vaders	43.3%	45.5%	56.7%	63.4%
Autocht. moeders	49.3%	45.3%	64.8%	66.4%

### **Effect etniciteit, religie, traditionele waarden, opleidingsniveau en interetnisch contact op opvoedingsdoelen**

Om het effect van etniciteit, de andere onafhankelijke variabelen en de controle variabelen op de opvoedingdoelen te meten is binaire logistische regressie uitgevoerd. De resultaten van de analyses inclusief autochtone ouders worden per opvoedingsdoel in Tabel 3 t/m 6 weergegeven.

De resultaten van de analyses met alleen Turkse en Marokkaanse ouders worden weergegeven in Tabel 7 t/m 11. In deze tabellen zijn alleen de modellen met significante waarden van de onafhankelijke variabelen opgenomen.

Door multicollineariteit leverden de interacties tussen etniciteit en 'bezoek religieuze bijeenkomst' te grote standaardfouten op, waardoor de resultaten niet meer betrouwbaar waren en niet meegenomen zijn in de resultatensectie. Deze interacties konden dus niet getoetst worden.

Tabel 3. Resultaten binaire logistische regressie: belang van conformiteit

Predictoren	Model 1 n=2718		Model 2 n=2683		Model 3 n=2627		Model 4 n=2683		Model 5 n=2568		Model 6 n=2513	
	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)
Etniciteit												
Turken	1.096*** (.108)	2.991	1.096*** (.112)	2.993	1.040** (.302)	2.829	.834*** (.132)	2.302	.467* (.195)	1.596	.415 (.347)	1.515
Marokkanen	1.136*** (.114)	3.114	1.103*** (.118)	3.015	1.102*** (.312)	3.009	.838*** (.138)	2.312	.528** (.198)	1.696	.570 (.352)	1.768
Autochtonen(ref.)												
Religie												
Christendom					.361 (.204)	1.435					.349 (.214)	1.417
Islam					.222 (.274)	1.249					.172 (.283)	1.187
Geen religie(ref.)												
Religiositeit												
Paar x per jaar					.229 (.148)	1.258					-.187 (.152)	1.206
Paar x per maand					.392* (.164)	1.480					-.381* (.170)	1.464
Wekelijks					.292* (.144)	1.339					-.313* (.150)	1.368
Nooit(ref.)												
Belang religie kind					.034 (.098)	1.035					-.104 (.104)	.901
Turken*Belang religie					.169 (.112)	1.185					.278* (.119)	1.321
Marok.*Belang religie					.167 (.114)	1.181					.286* (.120)	1.331
Traditionele waarden							-.254*** (.070)	.775			-.182* (.080)	.834
Opleidingsniveau									-.155*** (.039)	.857	-.150*** (.041)	.860
Turken*Opleidingsniv.									.174** (.051)	1.190	.199*** (.053)	1.220
Marok.*Opleidingsniv.									.139* (.056)	1.149	.138* (.057)	1.148
Controle												
Geslacht (0=m 1=v)			.009 (.089)	1.009	-.001 (.092)	.999	.039 (.090)	1.040	-.049 (.092)	.599	-.026 (.097)	.974
Leeftijd			.004 (.004)	1.004	.004 (.004)	1.004	.002 (.004)	1.002	.004 (.004)	1.004	.002 (.004)	1.002
Constante	-.141 (.088)		-.317 (.206)		-2.082 (.805)		.750 (.358)		.317 (.268)		-1.397 (.848)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	124.686*** (2)		117.607*** (4)		143.161*** (12)		131.055*** (5)		132.724*** (7)		162.274*** (16)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	-		1.228 (2)		2.542 (2)		13.448*** (1)		12.437 (2)		14.733** (2)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.063		.060		.074		.066		.070		.087	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.045		.043		.053		.048		.050		.063	

\*p &lt; .05. \*\*p &lt; .01. \*\*\*p &lt; .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk



*Wat is de invloed van religieuze denominatie van Turkse en Marokkaanse ouders op de gevonden overeenkomsten en verschillen in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders en welke rol spelen het belang dat ouders aan religie hechten en de mate van religiositeit hierbij?*

Religieuze denominatie heeft in geen van de getoetste modellen een significante samenhang met de afhankelijke variabele. Het aanhangen van een religie lijkt dus geen effect te hebben op de onafhankelijke variabele. Echter, het belang dat ouders aan religie hechten en de mate van religiositeit blijken wel een rol te spelen bij het verklaren van het belang dat ouders hechten aan bepaalde opvoedingsdoelen. Voor Turkse en Marokkaanse ouders geldt dat hoe belangrijker zij religie voor hun kind vinden, hoe groter de kans is dat zij het opvoedingsdoel conformiteit belangrijk zullen vinden. Voor autochtone ouders is dit effect niet gevonden. Voor de opvoedingsdoelen prestatie, sociaal gevoel en autonomie geldt ook dat ouders die meer belang hechten aan religie een grotere kans hebben om deze opvoedingsdoelen zeer belangrijk te vinden, maar hierbij zijn geen significante interactie-effecten voor de Turkse en Marokkaanse ouders gevonden. Uit de analyse blijkt dus op dat er geen verschil is tussen de drie etnische groepen in het effect van het belang dat gehecht wordt aan religie op de opvoedingsdoelen prestatie, sociaal gevoel en autonomie.

Het bezoeken van religieuze bijeenkomsten heeft een significant effect op het belang dat ouders hechten aan de opvoedingsdoelen conformiteit en prestatie. Wanneer ouders maandelijks of wekelijks een religieuze bijeenkomst bezoeken dan is de kans groter dat zij conformiteit en prestatie zeer belangrijk zullen vinden dan wanneer ouders nooit religieuze bijeenkomsten bezoeken. Uit de analyse blijkt dat de mate van religiositeit geen effect heeft op de opvoedingsdoelen autonomie en sociaal gevoel.

Wanneer we de regressieanalyses met enkel Turkse en Marokkaanse ouders bekijken, dan kunnen er nog enkele conclusies getrokken worden met betrekking tot religie. Het effect van het belang dat door ouders aan religie wordt gehecht op de afhankelijke variabele sociaal gevoel is namelijk groter voor Marokkaanse ouders dan voor Turkse ouders. Voor Turkse en Marokkaanse ouders blijkt ook het maandelijks en wekelijks bezoeken van een religieuze bijeenkomst de kans te vergroten dat zij autonomie zeer belangrijk vinden in vergelijking met Turkse en Marokkaanse ouders die nooit een religieuze bijeenkomst bezoeken.

Tabel 4. Resultaten binaire logistische regressie: belang van prestatie

Predictoren	Model 1 n=2718		Model 2 n=2683		Model 3 n=2627		Model 4 n=2683		Model 5 n=2568		Model 6 n=2513	
	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)
Etniciteit												
Turken	1.032*** (.107)	2.806	1.036*** (.111)	2.818	.996*** (.284)	2.709	.529** (.177)	1.697	.376 (.195)	1.457	.161 (.348)	1.174
Marokkanen	1.322*** (.116)	3.750	1.277*** (.119)	3.585	1.288*** (.293)	3.624	.819*** (.183)	2.269	.574** (.199)	1.775	.511 (.357)	1.666
Autochtonen(ref.)												
Religie												
Christendom					.232 (.205)	1.262					.171 (.216)	1.186
Islam					.037 (.279)	1.037					.053 (.287)	1.054
Geen religie(ref.)												
Religiositeit												
Paar x per jaar					.221 (.148)	1.248					.179 (.153)	1.197
Paar x per maand					.410* (.164)	1.506					.378* (.171)	1.459
Wekelijks					.333* (.144)	1.395					.345* (.151)	1.412
Nooit(ref.)												
Belang religie kind					.169*** (.038)	1.185					.136** (.041)	1.146
Traditionele waarden												
Turken*Tradition. waard.							-.565*** (.162)	.568			-.291 (.183)	.747
Marok.*Tradition. waard.							.383* (.185)	1.467			.096 (.209)	1.100
							.607** (.206)	1.835			.338 (.228)	1.402
Opleidingsniveau												
Turken*Opleidingsniv.									-.175*** (.040)	.840	-.141** (.044)	.869
Marok.*Opleidingsniv.									.185*** (.051)	1.203	.176** (.055)	1.193
									.212*** (.058)	1.236	.164** (.063)	1.179
Controle												
Geslacht (0=m 1=v)			-.097 (.088)	.908	-.119 (.091)	.888	-.076 (.089)	.927	-.136 (.092)	.873	-.128 (.096)	.880
Leeftijd			.004 (.004)	1.004	.004 (.004)	1.004	.002 (.004)	1.002	.004 (.004)	1.004	.003 (.004)	1.003
Constante	-.195 (.088)		-.295 (.206)		-1.995 (.794)		.238 (.255)		.351 (.269)		-1.137 (.853)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	142.948*** (2)		140.099*** (4)		161.266*** (10)		156.576*** (7)		61.136*** (7)		182.281*** (16)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	-		2.474 (2)		23.515*** (4)		8.847* (2)		17.643*** (2)		11.368** (2)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.071		.071		.083		.079		.084		.097	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.051		.051		.060		.057		.061		.070	

\*p &lt; .05. \*\*p &lt; .01. \*\*\*p &lt; .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

*In hoeverre heeft het belang dat door ouders gehecht wordt aan traditionele waarden invloed op de overeenkomsten en verschillen in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders?*

De mate waarin ouders traditionele waarden onderschrijven blijkt op verschillende opvoedingsdoelen een significant effect te hebben. Voor autochtone ouders geldt dat hoe beter zij zich kunnen vinden in deze traditionele waarden, hoe groter de kans dat zij conformiteit als opvoedingsdoel zeer belangrijk vinden en hoe kleiner de kans dat zij sociaal gevoel zeer belangrijk vinden. Deze effecten zijn niet gevonden voor Turkse en Marokkaanse ouders. Traditionele waarden hebben geen verklarend effect op het opvoedingsdoel prestatie. Voor zowel autochtone ouders als Turkse en Marokkaanse ouders geldt dat hoe meer belang zij hechten aan traditionele waarden, hoe kleiner de kans dat zij autonomie als opvoedingsdoel zeer belangrijk zullen vinden.

*In hoeverre heeft het opleidingsniveau van Turkse en Marokkaanse ouders invloed op de gevonden overeenkomsten en verschillen in de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders?*

Zoals eerder is aangegeven, is opleidingsniveau in deze dataset gelijk aan sociaaleconomische status. De effecten hiervoor zijn dus hetzelfde. Opleidingsniveau blijkt voor autochtone ouders een significant effect te hebben op de opvoedingsdoelen conformiteit en prestatie, waarbij geldt dat hoe hoger het opleidingsniveau, hoe minder kans dat autochtone ouders conformiteit en prestatie zeer belangrijke opvoedingsdoelen vinden. Voor Turkse en Marokkaanse ouders blijft dit effect uit, omdat de interactie-effecten voor Turken en Marokkanen met opleidingsniveau niet significant blijken wanneer deze met het hoofdeffect voor autochtone ouders verrekend worden. Dit wordt bevestigd in de regressieanalyses met alleen Turkse en Marokkaanse ouders, waarbij opleidingsniveau in geen enkel model een significant effect heeft.

Tabel 5. Resultaten binaire logistische regressie: belang van sociaal gevoel

Predictoren	Model 1 n=2718		Model 2 n=2678		Model 3 n=2622		Model 4 n=2678		Model 5 n=2564		Model 6 n=2509	
	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)
Etniciteit												
Turken	.084 (.107)	1.088	.127 (.111)	1.135	.039 (.294)	1.040	.397* (.175)	1.488	.162 (.123)	1.176	.315 (.310)	1.370
Marokkanen	-.415*** (.111)	.660	-.377** (.114)	.686	-.467 (.303)	.627	-.111 (.177)	.895	-.358** (.130)	.699	-.170 (.318)	.844
Autochtonen(ref.)												
Religie												
Christendom					.393 (.209)	1.481					.337 (.216)	1.401
Islam					.157 (.262)	1.170					.111 (.269)	1.117
Geen religie(ref.)												
Religiositeit												
Paar x per jaar					.130 (.139)	1.139					.130 (.142)	1.138
Paar x per maand					.239 (.153)	1.270					.258 (.157)	1.294
Wekelijks					.049 (.132)	1.050					.106 (.137)	1.112
Nooit(ref.)												
Belang religie kind					.024 (.101)	1.025					.176*** (.038)	1.192
Turken*Belang religie					.092 (.114)	1.097						
Marok.*Belang religie					.273* (.115)	1.313						
Traditionele waarden							.364* (.162)	1.439			.466** (.172)	1.593
Turken*Tradition. waard.							-.540** (.184)	.583			-.584** (.193)	.558
Marok.*Tradition. waard.							-.525** (.196)	.592			-.572** (.205)	.565
Opleidingsniveau									.008 (.020)	1.008	.014 (.022)	1.014
Controle												
Geslacht (0=m 1=v)			.212* (.084)	1.236	.217* (.087)	1.243	.224** (.085)	1.251	.179* (.087)	1.196	.187* (.091)	1.205
Leeftijd			.006 (.004)	1.006	.003 (.004)	1.003	.005 (.004)	1.005	.006 (.004)	1.006	.005 (.004)	1.005
Constante	.461 (.090)		.105 (.196)		-.664 (.750)		-.160 (.244)		.032 (.238)		-1.139 (.776)	
Chi² model (df)	34.424*** (2)		43.200*** (4)		83.550*** (12)		54.365*** (7)		41.333*** (5)		80.037*** (14)	
Chi² step (df)	-		7.625* (2)		8.381* (2)		9.404** (2)		.168 (1)		.434 (1)	
Nagelkerke R²	.017		.022		.042		.027		.021		.042	
Cox & Snell R²	.013		.016		.031		.020		.016		.031	

\*p &lt; .05. \*\*p &lt; .01. \*\*\*p &lt; .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

*In hoeverre heeft de mate en de kwaliteit van interetnisch contact invloed op de overeenkomsten en verschillen tussen het belang dat door de verschillende groepen gehecht wordt aan opvoedingsdoelen?*

Er zijn geen verschillende effecten gevonden voor Turkse en Marokkaanse ouders van de mate van contact met autochtonen en de kwaliteit van dit contact. Hoe meer contact Turkse en Marokkaanse ouders hebben met autochtonen, hoe groter de kans is dat zij autonomie als opvoedingsdoel zeer belangrijk vinden. Wanneer de kwaliteit van dit contact hierbij wordt meegenomen, blijkt de mate van contact geen significant effect meer te hebben. Dit betekent dat het effect van 'de mate van contact' op het opvoedingsdoel autonomie wordt ondervangen door de toegevoegde variabele 'kwaliteit van contact'. Hierbij geldt dat wanneer de kwaliteit van het contact beter wordt, de kans groter is dat Turkse en Marokkaanse ouders autonomie als opvoedingsdoel zeer belangrijk zullen vinden.

Voor het opvoedingsdoel conformiteit geldt dat naarmate het contact van Turkse en Marokkaanse ouders met autochtonen meer wordt, de kans kleiner wordt dat zij dit doel zeer belangrijk zullen vinden. De kwaliteit van contact met autochtonen heeft op de opvoedingsdoelen conformiteit, prestatie en sociaal gevoel ook een significant effect; hierbij geldt dat beter contact met autochtonen de kans vergroot dat ouders deze opvoedingsdoelen zeer belangrijk zullen vinden.

#### *Controle variabelen*

De controle variabelen leeftijd en geslacht hebben geen effect op de voorspelling van de opvoedingsdoelen conformiteit, prestatie en autonomie. Voor het opvoedingsdoel sociaal gevoel is er een effect gevonden van geslacht: vrouwen hebben meer kans om sociaal gevoel zeer belangrijk te vinden dan mannen. Echter, in de regressieanalyse met alleen Turkse en Marokkaanse ouders blijft dit effect uit. Dit betekent dat er geen etnische verschillen zijn in het effect van geslacht op de afhankelijke variabele sociaal gevoel.

*Wat zijn de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Marokkaanse en Turkse ouders in Nederland in vergelijking met autochtone ouders?*

Turkse en Marokkaanse ouders verschillen niet significant in het belang dat zij hechten aan de opvoedingsdoelen conformiteit en autonomie. Er zijn wel significante etnische verschillen gevonden in het belang dat ouders hechten aan prestatie en sociaal gevoel. Turkse ouders hebben minder kans prestatie als opvoedingsdoel zeer belangrijk te vinden dan Marokkaanse ouders. Turkse ouders hebben een grotere kans om sociaal gevoel als opvoedingsdoel zeer belangrijk te vinden dan Marokkaanse ouders. Deze etnische verschillen blijven significant na toevoeging van de onafhankelijke en controle variabelen.

De verschillen die gevonden zijn in het belang dat Turkse en Marokkaanse ouders hechten aan de opvoedingsdoelen in vergelijking met autochtone ouders kunnen wel volledig verklaard worden door de onafhankelijke variabelen.

Tabel 6. Resultaten binaire logistische regressie: belang van autonomie

Predictoren	Model 1 n=2716		Model 2 n=2681		Model 3 n=2626		Model 4 n=2681		Model 5 n=2566		Model 6 n=2512	
	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)
Etniciteit												
Turken	-.451*** (.108)	.637	-.460*** (.111)	.631	-.205 (.269)	.815	.158 (.176)	1.171	-.082 (.195)	.922	.306 (.312)	1.357
Marokkanen	-.429*** (.112)	.651	-.419*** (.116)	.658	-.151 (.276)	.860	.236 (.180)	1.266	-.060 (.197)	.942	.379 (.320)	1.460
Autochtonen(ref.)												
Religie												
Christendom					.008 (.208)	1.008					.069 (.218)	1.071
Islam					-.189 (.261)	.827					-.071 (.270)	.932
Geen religie(ref.)												
Religiositeit												
Paar x per jaar					.121 (.137)	1.129					.132 (.142)	1.141
Paar x per maand					.448** (.137)	1.129					.380* (.156)	1.463
Wekelijks					.328* (.130)	1.388					.264 (.137)	1.303
Nooit(ref.)												
Belang religie kind					.067 (.036)	1.070					.100** (.038)	1.105
Traditionele waarden							.699*** (.170)	2.011			.762*** (.181)	2.142
Turken*Tradition. waard.							-.506*** (.190)	.603			-.582*** (.200)	.559
Marok.*Tradition. waard.							-.321 (.204)	.725			-.374 (.214)	.688
Opleidingsniveau									.100* (.041)	1.105	.002 (.022)	.688
Turken*Opleidingsniv.									-.089 (.050)	.915		
Marok.*Opleidingsniv.									-.092 (.054)	.912		
Controle												
Geslacht (0=m 1=v)			.088 (.083)	1.092	.040 (.086)	1.040	.051 (.084)	1.053	.125 (.086)	1.134	.031 (.090)	1.032
Leeftijd			-.001 (.004)	.999	-.001 (.004)	.999	.003 (.004)	1.003	.001 (.004)	1.001	.004 (.004)	1.004
Constante	.625 (.092)		.632 (.195)		-1.002 (.726)		-.077 (.244)		.162 (.259)		-1.558 (.778)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	19.588*** (2)		21.943*** (4)		37.688*** (10)		54.694*** (7)		28.358*** (7)		66.657*** (14)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	-		1.364 (2)		12.983* (4)		7.604* (2)		3.747 (2)		.013 (1)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.010		.011		.019		.027		.015		.035	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.007		.008		.014		.020		.011		.026	

\*p &lt; .05. \*\*p &lt; .01. \*\*\*p &lt; .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

Tabel 7. Resultaten binaire logistische regressie voor Turkse en Marokkaanse ouders: belang van conformiteit (n=2193)

Predictoren	Model 1 n=2193		Model 3 n=2151		Model 4 n=2143		Model 5 n=2141		Model 6 n=2165		Model 8 n=2027	
	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)
Etniciteit												
Turken	-.040 (.097)	.960	.011 (.101)	1.011	-.010 (.102)	.990	-.038 (.103)	.963	.001 (.101)	1.001	-.50 (.107)	.952
Marokkanen(ref.)												
Religiositeit												
Paar x per jaar							.258 (.174)	.138			.209 (.181)	1.233
Paar x per maand							.396* (.178)	1.486			.412* (.187)	1.509
Wekelijks							.325* (.156)	1.385			.378* (.166)	1.459
Nooit(ref.)												
Belang religie kind							.209*** (.041)	1.232			.189*** (.044)	1.208
Traditionele waarden									-.216** (.077)	.806	-.167 (.089)	.847
Turken*Tradition. waard												
Contact met autochtonen			-.157* (.070)	.855	-.369*** (.106)	.691					-.384*** (.110)	.681
Kwaliteit van contact					.168** (.064)	1.183					.188** (.066)	1.207
Opleidingsniveau											.016 (.027)	1.016
Turken*Opleidingsniveau												
Controle												
Geslacht (0=m 1=v)			-.070 (.103)	.933	-.061 (.103)	.941	-.108 (.106)	.898	-.037 (.103)	.963	-.147 (.112)	.863
Leeftijd			.003 (.004)	1.003	.003 (.005)	1.003	.003 (.005)	1.003	.001 (.005)	1.001	.002 (.005)	1.002
Constante	.995 (.073)		1.184 (.253)		1.080 (.255)		-.822 (.795)		.03 (.209)		-.684 (.854)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	.175 (1)		6.127 (4)		13.077* (5)		29.027*** (7)		9.034 (4)		44.271*** (11)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	-		5.058* (1)		6.988** (1)		28.134*** (4)		7.827** (1)		.328 (1)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.000		.004		.009		.019		.006		.031	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.000		.003		.006		.013		.004		.022	

\*p &lt; .05. \*\*p &lt; .01. \*\*\*p &lt; .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

Opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders

Tabel 8 (deel 1). Resultaten binaire logistische regressie voor Turkse en Marokkaanse ouders: belang van prestatie (n=2193)

Predictoren	Model 1 n=2193		Model 2 n=2165		Model 3 n=2151		Model 4 n=2143	
	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)
Etniciteit								
Turken	-.290** (.097)	.748	-.243* (.101)	.784	-.242* (.102)	.785	-.261* (.103)	.771
Marokkanen(ref.)								
Religiositeit								
Paar x per jaar								
Paar x per maand								
Wekelijks								
Nooit(ref.)								
Belang religie kind								
Traditionele waarden								
Contact met autochtonen					-.095 (.070)	.909	-.296** (.107)	.744
Kwaliteit van contact							.157* (.064)	1.170
Opleidingsniveau								
Controle								
Geslacht (0=m 1=v)			-.136 (.004)	.675	-.135 (.102)	.874	-.123 (.103)	.884
Leeftijd			.002 (.004)	1.002	.002 (.004)	1.002	.002 (.004)	1.002
Constante	1.127 (.075)		1.070 (.209)		1.267 (.254)		1.183 (.255)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	8.930** (1)		10.286* (3)		12.260* (4)		18.126** (5)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	-		2.271 (2)		1.843 (1)		6.106* (1)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.006		.007		.008		.012	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.004		.005		.006		.008	

\*p < .05. \*\*p < .01. \*\*\*p < .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

Tabel 8 (deel 2). Resultaten binaire logistische regressie voor Turkse en Marokkaanse ouders: belang van prestatie (n=2193)

Predictoren	Model 5 n=2141		Model 6 n=2165		Model 7 n=2068		Model 8 n=2027	
	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)
Etniciteit								
Turken	-.276** (.103)	.758	-.243* (.101)	.784	-.235* (.104)	.790	-.295** (.108)	.745
Marokkanen(ref.)								
Religiositeit								
Paar x per jaar	.268 (.174)	.124					.209 (.182)	1.232
Paar x per maand	.396* (.179)	1.486					.390* (.188)	1.477
Wekelijks	.375* (.156)	1.455					.411* (.167)	1.509
Nooit(ref.)								
Belang religie kind	.184*** (.041)	1.202					.181*** (.044)	1.199
Traditionele waarden			-.106 (.077)	.900			-.088 (.089)	.916
Contact met autochtonen							-.285* (.111)	.752
Kwaliteit van contact							.170* (.066)	1.185
Opleidingsniveau					.018 (.026)	1.018	.025 (.028)	1.026
Controle								
Geslacht (0=m 1=v)	-.183 (.105)	.832	-.123 (.102)	.884	-.159 (.105)	.853	-.195 (.112)	.823
Leeftijd	.002 (.005)	1.002	.001 (.005)	1.001	.003 (.005)	1.003	.003 (.005)	1.003
Constante	-.726 (.799)		1.091 (.210)		1.001 (.235)		-.708 (.860)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	32.658*** (7)		12.181* (4)		10.665* (4)		41.386*** (11)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	22.527*** (4)		1.895 (1)		.449 (1)		.845 (1)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.022		.008		.007		.029	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.015		.006		.005		.020	

\*p < .05. \*\*p < .01. \*\*\*p < .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk



Opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders

Tabel 9 (deel 1). Resultaten binaire logistische regressie voor Turkse en Marokkaanse ouders: belang van sociaal gevoel (n=2193)

Predictoren	Model 1 n=2188		Model 2 n=2160		Model 3 n=2146		Model 4 n=2138	
	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)
Etniciteit								
Turken	.499*** (.088)	1.647	.515*** (.092)	1.673	.515*** (.092)	1.673	.503*** (.093)	1.653
Marokkanen(ref.)								
Religiositeit								
Paar x per jaar								
Paar x per maand								
Wekelijks								
Nooit(ref.)								
Belang religie kind								
Traditionele waarden								
Contact met autochtonen					.070 (.064)	1.072	-.139 (.099)	.870
Kwaliteit van contact							.159** (.058)	1.172
Opleidingsniveau								
Controle								
Geslacht (0=m 1=v)			.192* (.094)	1.212	.190* (.095)	1.209	.195* (.095)	1.216
Leeftijd			.007 (.004)	1.007	.007 (.004)	1.007	.007 (.004)	1.007
Constante	.046 (.065)		-.329 (.190)		-.458 (.231)		-.541 (.234)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	32.525*** (1)		39.391*** (3)		41.135*** (4)		48.544*** (5)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	-		6.204* (2)		1.191 (1)		7.530** (1)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.020		.024		.026		.030	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.015		.018		.019		.022	

\*p < .05. \*\*p < .01. \*\*\*p < .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

Tabel 9 (deel 2). Resultaten binaire log. regressie voor Turkse en Marokkaanse ouders: belang van sociaal gevoel (n=2193)

Predictoren	Model 5 n=2136		Model 6 n=2160		Model 7 n=2064		Model 8 n=2023	
	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)
Etniciteit								
Turken	518*** (.096)	1.679	.517*** (.092)	1.677	.542*** (.084)	1.720	.516*** (.100)	1.675
Marokkanen(ref.)								
Religiositeit								
Paar x per jaar	.157 (.158)	1.170					.166 (.165)	1.181
Paar x per maand	.254 (.162)	1.289					.285 (.171)	1.330
Wekelijks	.097 (.141)	1.102					.175 (.150)	1.191
Nooit(ref.)								
Belang religie kind	.308*** (.055)	1.360					.293*** (.057)	1.340
Turken*Belang religie	-.187** (.075)	.830					-.175* (.078)	.839
Traditionele waarden			-.166* (.071)	.847			-.152 (.083)	.859
Contact met autochtonen							-.146 (.104)	.864
Kwaliteit van contact							.170** (.060)	1.186
Opleidingsniveau					-.005 (.024)	.995	.003 (.025)	1.003
Controle								
Geslacht (0=m 1=v)	.175 (.098)	1.191	.214* (.095)	1.238	.130 (.098)	1.139	.139 (.104)	1.150
Leeftijd	.005 (.004)	1.005	.005 (.004)	1.005	.007 (.004)	1.007	.004 (.005)	1.004
Constante	-1.195 (.723)		-.300 (.191)		-.336 (.214)		-1.655 (.781)	
Chi <sup>2</sup> model (df)	77.324*** (8)		44.924*** (4)		38.066*** (4)		85.503*** (12)	
Chi <sup>2</sup> step (df)	6.203* (1)		5.533* (1)		.044 (1)		.013 (1)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.048		.028		.025		.056	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.036		.021		.018		.041	

\*p < .05. \*\*p < .01. \*\*\*p < .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

Tabel 10. Resultaten binaire logistische regressie voor Turkse en Marokkaanse ouders: belang van autonomie (n=2193)

Predictoren	Model 1 n=2193		Model 3 n=2149		Model 4 n=2141		Model 5 n=2139		Model 6 n=2163		Model 8 n=2025	
	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)	B (SE)	Exp (B)
Etniciteit												
Turken	-.022 (.087)	.979	-.070 (.091)	.933	-.090 (.092)	.914	-.058 (.092)	.944	-.046 (.091)	.955	-.074 (.097)	.929
Marokkanen(ref.)												
Religiositeit												
Paar x per jaar							.166 (.156)	1.181			.137 (.164)	1.147
Paar x per maand							.520** (.160)	1.683			.448** (.169)	1.565
Wekelijks							.382** (.139)	1.462			.315* (.149)	1.370
Nooit(ref.)												
Belang religie kind							.082* (.038)	1.085			.122** (.040)	1.130
Traditionele waarden									.252*** (.070)	1.287	.229** (.081)	1.258
Contact met autochtonen			.166** (.063)	1.181	-.082 (.098)	.922					-.140 (.102)	.869
Kwaliteit van contact					.188** (.057)	1.207					.208*** (.059)	1.232
Opleidingsniveau											-.021 (.025)	.979
Controle												
Geslacht (0=m 1=v)			.110 (.093)	1.116	.118 (.094)	1.126	.014 (.096)	1.014	.051 (.093)	1.052	.034 (.102)	1.035
Leeftijd			-.002 (.004)	.998	-.002 (.004)	.998	-.001 (.004)	.999	.001 (.004)	1.001	.001 (.005)	1.001
Constante	.196 (.065)		-.065 (.227)		-.161 (.230)		-1.596 (.712)		.219 (.187)		-1.717 (.772)	
Chi² model (df)	.062 (1)		8.657 (4)		19.500** (5)		17.112* (7)		14.562** (4)		41.682*** (11)	
Chi² step (df)	-		6.966** (1)		10.912** (1)		15.376** (4)		13.136*** (1)		.709 (1)	
Nagelkerke R²	.000		.005		.012		.011		.009		.027	
Cox & Snell R²	.000		.004		.009		.008		.007		.020	

\*p &lt; .05. \*\*p &lt; .01. \*\*\*p &lt; .001.

Afhankelijke variabele: 0 = niet zeer belangrijk, 1 = zeer belangrijk

**Effect van traditionele waarden, religie en opleidingsniveau op belangrijkste doel voor 17-jarige**

Multinomiale logistische regressie is uitgevoerd om het effect van traditionele waarden, religie en opleidingsniveau op het belangrijkste doel van een 17-jarige volgens ouders te meten. Hierbij zijn zowel Turkse en Marokkaanse als autochtone ouders meegenomen in de analyse. Deze analyse en resultaten hiervan dienen als aanvulling op de resultaten van de voorgaande analyses. De resultaten van deze multinomiale analyse worden weergegeven in Tabel 11.

Alle vier modellen die zijn getoetst zijn significant en verklaren de uitkomsten dus beter met de onafhankelijke variabelen dan alleen met het intercept. Er zijn significante etnische verschillen voor de keuze voor gehoorzaam of zelfstandig, waarbij geldt dat de kans groter is dat gehoorzaam boven zelfstandigheid wordt verkozen wanneer ouders de Turkse of Marokkaanse etniciteit hebben. Deze etnische verschillen nemen af als er controle en onafhankelijke variabelen aan het model worden toegevoegd, maar blijven wel significant. Voor sociaal vs. zelfstandig geldt dat Turkse en Marokkaanse ouders een kleinere kans hebben op het kiezen van sociaal boven zelfstandigheid als belangrijkste doel in vergelijking met autochtonen. De significantie van dit effect verdwijnt wanneer alle onafhankelijke variabelen in het model worden meegenomen. Hieruit kan worden geconcludeerd, dat de toevoeging van de controle en onafhankelijke variabelen de verschillen tussen de etnische groepen op de afhankelijke variabele verklaart.

Wat opvallend is, is dat opleidingsniveau in alle modellen een significante invloed heeft op gehoorzaamheid vs. zelfstandig; hierbij geldt dat een lagere opleiding de kans vergroot om voor gehoorzaamheid te kiezen als belangrijkste doel. Opleidingsniveau is niet significant als het gaat om sociaal vs. zelfstandig.

Ouders die religie voor hun kind zeer belangrijk of belangrijk vinden en ouders die traditioneel zijn of neutraal zijn ten opzichte van traditionele waarden, hebben meer kans om gehoorzaam te verkiezen boven zelfstandig, dit is te zien in Model 3 en 4. Deze verklarende factoren zijn niet van significante invloed op sociaal vs. zelfstandig. Het zijn van christen of moslim is voor zowel gehoorzaam vs. zelfstandig, als voor sociaal vs. zelfstandig niet van invloed op de keuze, wat aansluit bij de resultaten van de binaire logistische regressieanalyses. De mate van religiositeit daarentegen is significant voor gehoorzaam vs. zelfstandig in Model 3, waarbij geldt dat ouders die een paar keer per maand of vaker een religieuze bijeenkomst bijwonen meer kans hebben om gehoorzaam te verkiezen. Dit effect verdwijnt echter als traditionele waarden worden meegenomen in de analyse, wat dus betekent dat de toevoeging van traditionele waarden het effect van religiositeit op de afhankelijke variabele verklaart. Ouders die een paar keer per maand of vaker een religieuze bijeenkomst bijwonen hebben meer kans om sociaal boven zelfstandig te verkiezen. Dit effect blijft na toevoeging van traditionele waarden ook significant.

Opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders

Tabel 11 (deel 1). Resultaten multinomiale logistische regressie: belangrijkste voor een 17-jarig kind (gehoorzaam vs. zelfst..)

Predictoren	Model 1 n=2683		Model 2 n=2541		Model 3 n=2513		Model 4 n=2469	
	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)
Gehoorzaam vs. Zelfstandig								
Etniciteit								
Turken	3.007*** (.167)	20.223	2.777*** (.187)	16.070	2.228*** (.212)	9.277	1.723*** (.365)	5.600
Marokkanen	3.128*** (.173)	22.835	2.801*** (.196)	16.463	2.342*** (.214)	10.404	1.769*** (.375)	5.866
Autochtonen(ref.)								
Religie								
Christendom							.550 (.331)	1.733
Islam							.472 (.328)	1.604
Geen religie(ref.)								
Religiositeit								
Paar x per jaar					.183 (.166)	1.201	.041 (.177)	1.042
Paar x per maand					.561** (.190)	1.753	.329 (.201)	1.389
Wekelijks					.450** (.161)	1.569	.161 (.173)	1.175
Nooit(ref.)								
Belang religie kind								
Zeer belangrijk					1.180*** (.220)	3.255	.865*** (.228)	2.375
Belangrijk					.573** (.197)	1.774	.494* (.205)	1.639
Neutraal					.153 (.218)	1.166	.152 (.225)	1.164
Onbelangrijk					.200 (.205)	1.221	.174 (.212)	1.190
Zeer onbel.(ref.)								
Traditionele waarden								
Traditioneel							1.537*** (.197)	4.649
Neutraal							.673*** (.152)	1.959
Niet traditioneel(ref.)								
Opleidingsniveau								
Max. bao			1.722*** (.229)	5.595	1.549*** (.234)	4.706	1.248*** (.244)	3.482
Vbo/mavo			1.293*** (.249)	3.644	1.180*** (.253)	3.253	.959*** (.262)	2.610
Mbo/havo/Vwo			1.398*** (.254)	4.047	1.337*** (.259)	3.807	1.207*** (.266)	3.342
Hbo/wo(ref.)								
Controle								
Geslacht (0=m 1=v)			-.047 (.111)	.954	-.096 (.116)	.908	-.182 (.120)	.834
Leeftijd			.011* (.011)	1.012	.011 (.005)	1.011	.008 (.006)	1.008
Intercept	-1.772 (.151)		-3.470 (.337)		-3.637 (.381)		-3.679 (.408)	
Chi <sup>2</sup> (df)	745.477*** (4)		814.366*** (14)		923.786*** (28)		985.302*** (36)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.289		.327		.366		.391	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.243		.274		.308		.329	

\*p < .05. \*\*p < .01. \*\*\*p < .001.

Afhankelijke variabele: 1 = gehoorzaam, 2 = sociaal, 3 = zelfstandig (referentiecateg.)

Opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders

Tabel 11 (deel 2). Resultaten multinomiale logistische regressie: belangrijkste voor een 17-jarig kind (soc. vs. zelfst.)

Predictoren	Model 1 n=2683		Model 2 n=2541		Model 3 n=2513		Model 4 n=2469	
	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)	B (SE)	Exp(B)
Sociaal vs. Zelfstandig								
Etniciteit								
Turken	-.479** (-.479)	.620	-.590** (.183)	.554	-1.072*** (.229)	.342	-.511 (.410)	.600
Marokkanen	-.469** (-.469)	.626	-.500* (.207)	.607	-.943*** (.242)	.389	-.382 (.439)	.682
Autochtonen(ref.)								
Religie								
Christendom							-.122 (.254)	.885
Islam							-.751 (.415)	.472
Geen religie(ref.)								
Religie uitgebreid								
Religiositeit								
Paar x per jaar					.221 (.203)	1.247	.340 (.228)	1.405
Paar x per maand					.726* (.261)	2.067	.842** (.293)	2.320
Wekelijks					1.076*** (.225)	2.933	1.212*** (.254)	3.362
Nooit(ref.)								
Belang religie kind								
Zeer belangrijk					-.028 (.317)	.973	-.089 (.325)	.915
Belangrijk					.027 (.256)	1.027	.039 (.259)	1.040
Neutraal					.365 (.254)	1.440	.360 (.256)	1.433
Onbelangrijk					.177 (.220)	1.193	.190 (.221)	1.209
Zeer onbel.(ref.)								
Traditionele waarden								
Traditioneel							.229 (.288)	1.257
Neutraal							.009 (.180)	1.009
Niet traditioneel(ref.)								
Opleidingsniveau								
Max. bao			.141 (.215)	1.151	.088 (.221)	1.092	.099 (.229)	1.104
Vbo/mavo			.134 (.220)	1.143	.106 (.225)	1.111	.131 (.230)	1.140
Mbo/havo/Vwo			.224 (.231)	1.251	.240 (.235)	1.272	.243 (.238)	1.275
Hbo/wo(ref.)								
Controle								
Geslacht (0=m 1=v)			-.262 (.144)	.770	-.339* (.148)	.713	-.357* (.150)	.700
Leeftijd			-.013 (.007)	.987	-.017* (.008)	.983	-.018 (.008)	.963
Intercept	-.586 (-.586)		.005 (.353)		-.079 (.391)		-.070 (.396)	
Chi <sup>2</sup> (df)	745.477*** (4)		814.366*** (14)		923.786*** (28)		985.302*** (36)	
Nagelkerke R <sup>2</sup>	.289		.327		.366		.391	
Cox & Snell R <sup>2</sup>	.243		.274		.308		.329	

\*p < .05. \*\*p < .01. \*\*\*p < .001.

Afhankelijke variabele: 1 = gehoorzaam, 2 = sociaal, 3 = zelfstandig (referentiecateg.)

## Discussie/Conclusie

Deze studie heeft onderzocht wat de verschillen en overeenkomsten in de opvoedingsdoelen van Marokkaanse en Turkse ouders in Nederland zijn in vergelijking met autochtone ouders en hoe deze verklaard kunnen worden. In Nederland is weinig onderzoek verricht dat ingaat op de specifieke verschillen en overeenkomsten tussen Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders en het verschil hierbij in het effect van verklarende mechanismen.

### *Belangrijkste opvoedingsdoelen*

Op basis van de culturele achtergrond van de drie verschillende groepen - Turken en Marokkanen delen een meer collectivistische cultuur van het land van herkomst, terwijl autochtone ouders in Nederland een individualistische cultuur kennen (Eldering, 2006) - is de verwachting geformuleerd dat Turkse en Marokkaanse ouders prestatie en conformiteit de belangrijkste opvoedingsdoelen zullen vinden. Voor autochtone ouders werd verwacht dat zij het meeste belang hechten aan autonomie en sociaal gevoel. Uit de voor dit onderzoek uitgevoerde analyses is gebleken dat het belang dat gehecht wordt aan de verschillende opvoedingsdoelen per etniciteit verschilt. Turkse ouders hechten het meeste belang aan conformiteit, gevolgd door prestatie en sociaal gevoel en autonomie komt op de vierde plaats. Marokkaanse ouders zetten prestatie op de eerste plaats, gevolgd door conformiteit. Aan autonomie en sociaal gevoel wordt door Marokkaanse ouders een stuk minder belang gehecht, deze opvoedingsdoelen komen op de derde en vierde plaats. Autochtone ouders vinden autonomie het belangrijkste opvoedingsdoel, op de voet gevolgd door conformiteit en sociaal gevoel. Aan prestatie wordt door autochtone ouders aanzienlijk minder belang gehecht. Deze resultaten komen grotendeels overeen met de theoretische verwachting en eerdere onderzoeken naar opvoedingsdoelen (Pels, 2000).

Prestatie wordt door Turkse en Marokkaanse ouders belangrijker gevonden dan door autochtone ouders. Hierin is echter wel verschil tussen Turkse en Marokkaanse ouders: Marokkaanse ouders hechten aanzienlijk meer belang aan prestatie dan Turkse ouders, terwijl door Turkse ouders conformiteit het belangrijkste wordt gevonden. Binnen de Turkse gemeenschap is een sterkere sociale cohesie aanwezig dan binnen de Marokkaanse gemeenschap in Nederland (Phalet en Schönplflug, 2001). Hierdoor is het aannemelijk dat Turkse ouders meer belang hechten aan het opvoedingsdoel conformiteit, omdat het gehoorzamen van ouders, het respect hebben voor ouderen en het hebben van goede manieren belangrijke aspecten zijn voor het behouden van deze sociale cohesie binnen de gemeenschap.

Opmerkelijk is ook het verschil in het belang dat gehecht wordt aan sociaal gevoel; Turkse ouders vinden dit belangrijker dan autochtone ouders, terwijl de theoretische verwachting was dat dit andersom zou zijn (Pels, 2000). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat de autochtone ouders minder snel geneigd zijn om een opvoedingsdoel als zeer belangrijk aan te duiden. Dit kan beargumenteerd worden doordat het gemiddelde belang dat autochtone ouders hechten aan de vier

opvoedingsdoelen procentueel lager ligt dan bij de Turkse en Marokkaanse ouders. Het verschil tussen Turkse en Marokkaanse ouders in het belang dat gehecht wordt aan sociaal gevoel is tevens ook vrij klein. In vergelijking met Marokkaanse ouders hechten Turkse ouders ook meer belang aan sociaal gevoel als opvoedingsdoel. Het feit dat Turkse ouders relatief veel belang hechten aan het opvoedingsdoel sociaal gevoel kan tevens ook verklaard worden door de sociale cohesie binnen de Turkse gemeenschap. Zoals uit eerder onderzoek is gebleken wordt door Turkse ouders bij sociaal gevoel meer de nadruk gelegd op conformiteit en collectivisme (Pels, 2000). Dit kan betekenen dat sociaal gevoel, gemeten door het item 'rekening houden met anderen', belangrijk wordt gevonden, omdat dit bij kan dragen aan cohesie in de Turkse gemeenschap.

#### *Verskil vaders en moeders*

Er zijn geen verschillen gevonden tussen vaders en moeders binnen de drie etnische groepen in het belang dat zij hechten aan de opvoedingsdoelen. Enkel is er een verschil gevonden voor het opvoedingsdoel sociaal gevoel in de Turkse groep: Turkse moeders hechten meer belang aan sociaal gevoel dan Turkse vaders. Dit verschil is echter vrij klein. De theoretische verwachting was dat er wel verschillen zouden zijn tussen vaders en moeders, met name binnen de Turkse en Marokkaanse groep, omdat verwacht wordt dat binnen deze groepen sekserollen meer gescheiden zijn (Vennix & Vanwesenbeeck, 2005). Dit zou kunnen betekenen dat Turkse en Marokkaanse moeders aan andere opvoedingsdoelen belang hechten dan Turkse en Marokkaanse vaders. Bovendien is uit eerder onderzoek gebleken dat de rol van Turkse en Marokkaanse vaders in de opvoeding verschilt van die van moeders (de Graaf, Kalmijn, Kraaykamp & Monden, 2011; Elderling, 2006). Echter, de resultaten laten zien dat er geen verschillen zijn tussen vaders en moeders, wat kan betekenen dat de waarden waar vaders en moeders belang aan hechten binnen de etnische groepen hetzelfde zijn, wat resulteert in dezelfde opvoedingsdoelen. Deze waarden kunnen voortkomen uit de gedeelde cultuur en zijn dus voor vaders en moeders met dezelfde etnische achtergrond hetzelfde.

Een andere verklaring van de niet gevonden verschillen tussen vaders en moeder kan gevonden worden in de vraagstelling. Er is nu per opvoedingsdoel gevraagd naar het belang dat ouders hieraan hechten waarbij voornamelijk onderscheid gemaakt werd tussen 'zeer belangrijk' en 'belangrijk'. Het feit dat er slechts twee categorieën zijn per opvoedingsdoel maakt het lastig om significante verschillen tussen vaders en moeders te vinden. Dit kan verklaren dat er enkel voor Turkse ouders een verschil is gevonden in het belang dat zij hechten aan sociaal gevoel.

#### *Effect van de verschillende mechanismen op de vier opvoedingsdoelen*

Uit de theoretische inleiding is geen specifieke verwachting van het effect van religieuze denominatie, religiositeit en het belang van religie op de opvoedingsdoelen naar voren gekomen. Eerdere onderzoeken over de effecten van religie en opvoeding zijn schaars en weinig concreet met betrekking tot opvoedingsdoelen. Er wordt wel een effect verwacht, omdat eerder is aangetoond dat er een

samenhang is tussen religie en opvoedingsaspecten. Wat de effecten op opvoedingsdoelen zijn en of deze verschillen per etnische groepering is in deze studie onderzocht.

Gebleken is dat het wel of niet religieus zijn van ouders geen effect heeft op de afhankelijke variabelen; het lijkt er dus op dat het niet uitmaakt voor het belang dat ouders hechten aan de verschillende opvoedingsdoelen of ze christen, moslim of atheïst zijn. Echter blijkt de mate van religiositeit en het belang dat ouders aan religie hechten wel effect hebben op het belang dat gehecht wordt aan de opvoedingsdoelen. Dit betekent dat ook het wel of niet religieus zijn van ouders effect zou moeten hebben op de afhankelijke variabelen, omdat de kans groot is dat ouders die geen religieuze bijeenkomsten bezoeken en die geen belang aan religie hechten, geen religie belijden. Dat er geen significant effect gevonden is voor religieuze denominatie kan veroorzaakt worden doordat bijna alle Turkse en Marokkaanse ouders islamitisch zijn, waardoor een vergelijking tussen niet-moslims en moslims moeilijk is.

Zoals gezegd heeft het belang dat ouders aan religie hechten voor hun kinderen wel een significant effect op de opvoedingsdoelen van ouders. Turkse en Marokkaanse ouders die veel belang aan religie hechten hebben een grotere kans om conformiteit als opvoedingsdoel zeer belangrijk te vinden. Conformiteit wordt door Turkse en Marokkaanse ouders over het algemeen belangrijker gevonden dan door autochtone ouders. Voor de opvoedingsdoelen autonomie, sociaal gevoel en prestatie blijkt er voor alle ouders een effect te zijn van het belang dat zij aan religie hechten. Opmerkelijk hierbij is dat deze effecten allemaal dezelfde richting op gaan: hoe meer belang ouders aan religie hechten, hoe groter de kans dat zij de drie opvoedingsdoelen zeer belangrijk vinden. Wel is gebleken dat de kans groter wordt dat ouders conformiteit belangrijker vinden dan autonomie als zij zeer veel belang hechten aan religie. Wanneer we kijken naar de effecten van religiositeit, dan blijkt dat dit voor de drie etnische groepen enkel effect heeft op de opvoedingdoelen conformiteit en prestatie, waarbij geldt dat het vaker bezoeken van religieuze bijeenkomsten de kans vergroot dat ouders zeer veel belang aan deze opvoedingsdoelen zullen hechten. Voor Turkse en Marokkaanse ouders geldt ook dat het vaker bezoeken van religieuze bijeenkomsten de kans vergroot zeer veel belang te hechten aan het opvoedingsdoel autonomie. Het blijkt wel dat het vaker bezoeken van religieuze bijeenkomsten de kans vergroot dat ouders sociaal gevoel belangrijker vinden dan autonomie. Een verklaring voor de gevonden effecten van het belang dat ouders aan religie hechten en de mate van religiositeit kan gevonden worden in eerdere onderzoeken, waaruit is gebleken dat de overdracht van religie in de opvoeding vaak samen gaat met warme gezinsbanden en een autoritatieve opvoedingsstijl (Vermeer, Janssen & Scheepers, 2012). Het is aannemelijk dat ouders die religie voor hun kinderen zeer belangrijk vinden deze religie ook overdragen in de opvoeding en een meer autoritatieve opvoedingsstijl of aspecten hiervan toepassen. Binnen een autoritatieve opvoedingsstijl zijn ouders consequent en hebben duidelijke regels, maar zijn tegelijk liefdevol en ondersteunen hun kind. Onafhankelijkheid en zelfstandige beslissingen worden gestimuleerd. Deze opvoedingsstijl kent zowel controle als ondersteuning (Baumrind in Daglar, Melhuish & Barnes, 2010; Wissink, 2006).



Hieruit blijkt dat alle vier de opvoedingsdoelen aansluiten bij een autoritatieve opvoedingsstijl en de kans dus groter wordt dat ouders die deze opvoedingsstijl hanteren meer belang hechten aan alle vier de opvoedingsdoelen.

De verwachting met betrekking tot het effect van traditionele waarden is dat ouders die deze waarden onderschrijven meer belang zullen hechten aan de opvoedingsdoelen conformiteit en prestatie. Deze verwachting is deels uitgekomen. Gebleken is dat autochtone ouders die zich kunnen vinden in traditionele waarden een grotere kans hebben om conformiteit zeer belangrijk te vinden. Dit effect is niet gevonden voor Turkse en Marokkaanse ouders, wat betekent dat andere factoren het grote belang dat ouders aan conformiteit hechten beter kunnen verklaren. Ouders die traditionele waarden hebben, hebben een grotere kans om conformiteit boven autonomie te verkiezen, zoals de hypothese voorspelt. Traditionele waarden maken de kans ook kleiner dat ouders autonomie als opvoedingsdoel zeer belangrijk vinden. In tegenstelling tot de verwachting hebben traditionele waarden geen effect op het opvoedingsdoel prestatie. Dit betekent dat het onderschrijven van traditionele waarden niet samen hoeft te hangen met het hechten van belang aan meer collectivistische opvoedingsdoelen, zoals in de theoretische inleiding wel werd voorspeld. Enkel voor het opvoedingdoel autonomie is een effect gevonden voor Turkse en Marokkaanse ouders van traditionele waarden die in lijn ligt met de verwachting dat naarmate ouders minder belang hechten aan traditionele waarden de kans groter wordt dat zij individualistische opvoedingsdoelen onderschrijven, waarvan autonomie het belangrijkste doel is.

Opleidingsniveau blijkt voor Turkse en Marokkaanse ouders geen effect te hebben op het belang dat zij hechten aan de verschillende opvoedingsdoelen. Bij de multinomiale regressieanalyse blijkt er echter wel een effect te zijn van opleidingsniveau: Turkse en Marokkaanse ouders met een lagere opleiding hebben een grotere kans om conformiteit boven autonomie te verkiezen. Dit ligt in lijn met de verwachting dat ouders in een lage welvaartspositie meer collectivistische waarden aanhangen, waarbij veel belang wordt gehecht aan conformiteit en waarbij autonomie als opvoedingsdoel voor kinderen minder belangrijk wordt gevonden. Een verklaring voor de niet gevonden effecten van opleidingsniveau op de opvoedingsdoelen kan gevonden worden in de samenstelling van de steekproef. In de beschrijvende statistiek (Bijlage 1) is af te lezen dat ruim de helft van de Turkse en Marokkaanse ouders als opleidingsniveau maximaal basis onderwijs heeft afgerond. De kleine n voor Turkse en Marokkaanse ouders met een hoger opleidingsniveau maakt het moeilijk om significante resultaten te vinden.

Gebleken is dat de mate van interetnisch contact en de kwaliteit van dit contact dezelfde effecten hebben voor zowel Turkse als Marokkaanse ouders wat in overeenstemming is met de theoretische verwachting. Verwacht werd tevens dat meer interetnisch contact zou leiden tot meer overeenkomsten

in de opvoedingsdoelen met autochtone ouders. Deze hypothese wordt deels bevestigd. Meer contact met autochtonen vergroot de kans op het hechten van zeer veel belang aan het opvoedingsdoel autonomie, dat door autochtone ouders het meest belangrijke opvoedingsdoel wordt gevonden. Het effect op autonomie kan echter beter verklaard worden door de kwaliteit van dit contact: beter contact vergroot de kans op het hechten van veel belang aan autonomie. Voor het opvoedingsdoel conformiteit geldt dat Turkse en Marokkaanse ouders een kleinere kans hebben om conformiteit zeer belangrijk te vinden naarmate zij meer contact met autochtonen hebben. Dit effect komt overeen met de theoretische verwachting, waaruit bleek dat het opvoedingsdoel conformiteit over het algemeen door autochtonen minder belangrijk wordt gevonden. In dit onderzoek is echter gebleken dat autochtone ouders wel veel belang hechten aan het opvoedingsdoel conformiteit. Dit zou te maken kunnen hebben met de vraagstelling: de items die conformiteit meten kunnen door autochtone ouders wellicht belangrijker gevonden worden dan andere mogelijke items die conformiteit meten.

Wanneer de kwaliteit van het contact wordt meegenomen in de modellen, dan blijkt dit op alle opvoedingsdoelen hetzelfde effect te hebben: een betere kwaliteit van het contact met autochtonen vergroot de kans dat ouders de vier opvoedingsdoelen zeer belangrijk vinden. Er is geen theoretische verklaring voor deze gevonden effecten. Een verklaring voor deze effecten zou kunnen zijn dat ouders die zeer veel belang hechten aan de vier opvoedingsdoelen eerder geneigd zijn extreme antwoorden te geven. Bij het beoordelen van de kwaliteit van het contact met autochtonen zullen zij dus veelal kiezen voor 'heel goed' of 'goed'. Over het precieze effect van kwaliteit op de opvoedingsdoelen kan dus aan de hand van deze resultaten geen duidelijke theoretische conclusie worden getrokken.

Er is een aantal belangrijke verschillen en overeenkomsten gevonden tussen Turkse en Marokkaanse ouders in het belang dat zij hechten aan de vier opvoedingsdoelen. In het belang dat zij hechten aan conformiteit en autonomie blijkt etniciteit geen significante samenhang te hebben met de gevonden verschillen. Het maakt dus niet uit of ouders Turks of Marokkaans zijn in de voorspelling hoeveel belang zij hechten aan deze opvoedingsdoelen. Marokkaanse ouders hebben meer kans om prestatie zeer belangrijk te vinden dan Turkse ouders, ongeacht de scores op de andere verklarende variabelen. Turkse ouders hebben meer kans dan Marokkaanse om sociaal gevoel zeer belangrijk te vinden als opvoedingsdoel, ook ongeacht de scores op de andere verklarende variabelen. Dat er verschillen zouden zijn tussen de Turkse en Marokkaanse ouders in het belang dat zij hechten aan de opvoedingsdoelen is in lijn met de theoretische verwachting. In vergelijking met autochtone ouders blijkt dat de verschillen die er zijn gevonden tussen de drie etnische groepen door de onafhankelijke factoren verklaard kunnen worden. Echter blijkt uit de multinomiale regressieanalyse wel dat Turkse en Marokkaanse ouders een grotere kans hebben om conformiteit boven autonomie te verkiezen en een kleinere kans hebben om sociaal gevoel boven autonomie te verkiezen. In deze analyse zijn interetnisch contact en de kwaliteit hiervan echter niet meegenomen, wat mogelijk de gevonden verschillen beter zouden verklaren dan etniciteit.

*Beperkingen van het onderzoek en aanbevelingen voor vervolgonderzoek*

Het uitgevoerde onderzoek heeft een aantal beperkingen. Allereerst is er gebruikt gemaakt van een bestaand dataset: SPVA-1998. Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen van deze studie is er een selectie gemaakt van de variabelen beschikbaar in de dataset. Dit heeft uiteraard als groot voordeel dat dit onderzoek een grote steekproef heeft. Het brengt echter als beperking met zich mee dat de metingen van de variabelen bepaald zijn door SPVA en dit is anders dan wanneer de dataverzameling voor dit onderzoek zelf uitgevoerd zou worden. Bovendien zijn er aanpassingen gedaan aan de onderzoeksvragen, omdat niet alle variabelen noodzakelijk voor de beantwoording van deze vragen in de dataset beschikbaar waren.

Deze studie is gebaseerd op cross-sectioneel onderzoek, waardoor de causale samenhang tussen de onafhankelijke variabelen en de opvoedingsdoelen niet kan worden aangetoond. Zo kan bijvoorbeeld niet met zekerheid worden gesteld dat interetnisch contact daadwerkelijk het belang dat ouders aan het opvoedingsdoel autonomie hechten vergroot. Het is namelijk ook mogelijk dat ouders die meer individualistische waarden ondersteunen, waar autonomie een deel vanuit maakt, meer contact met autochtonen opzoeken, omdat zij dezelfde waarden delen.

In het databestand van SPVA ontbreekt de variabele taalbeheersing, waardoor deze niet als onafhankelijke variabele meegenomen kan worden in de analyse. Taalbeheersing zou wel een belangrijke verklarende factor kunnen zijn voor het belang dat gehecht wordt aan de verschillende opvoedingsdoelen. Omdat de Turkse en Marokkaanse ouders van de tweede generatie in de steekproef ondervertegenwoordigd zijn, kon er in de analyses geen onderscheid gemaakt worden naar generatie. Uit de theoretische inleiding blijkt dat generatie wel van belang kan zijn wanneer het gaat over opvoedingsdoelen van ouders. In vervolgonderzoek zou het effect van generatie en taalbeheersing meegenomen moeten worden, omdat verwacht wordt dat dit belangrijke verklarende factoren zijn voor het belang dat gehecht wordt aan de verschillende opvoedingsdoelen.

De variabelen aantal jaren in Nederland en leeftijd van migratie zijn geprobeerd mee te nemen in de analyses voor Turkse en Marokkaanse ouders, maar dit leverde modellen op met meer dan 10% *missings*. Verwacht werd dat deze variabelen van invloed zouden zijn op het belang dat gehecht wordt aan de opvoedingsdoelen, maar door het aantal *missings* op de variabelen zijn deze niet meegenomen in de regressieanalyses.

Uit de verschillende regressieanalyses blijkt religie geen invloed te hebben op de afhankelijke variabele. Dit zou kunnen komen doordat er te weinig Turkse en Marokkaanse ouders zijn die niet religieus zijn, waardoor de vergelijking tussen moslims en niet-moslims binnen de Turkse en Marokkaanse groepen niet gemaakt kan worden. Dit levert daardoor geen significante resultaten op.

De interacties tussen etniciteit en religiositeit, gemeten aan de hand van het bezoek aan een religieuze bijeenkomst, zijn niet meegenomen in de analyses, omdat dit multicollineariteit opleverde. Hierdoor zijn deze interacties niet getoetst, terwijl er mogelijk wel verschillende effecten zijn tussen de etnische groepen in de mate van religiositeit op de opvoedingsdoelen. In een volgend onderzoek is

het van belang dat deze mogelijke effecten worden getoetst om ook in dit mechanisme verschillen in effect tussen de etnische groepen te onderzoeken.

In de multinomiale regressie is het opvoedingsdoel prestatie niet meegenomen, omdat dit doel geen onderdeel uitmaakte van de categorieën van de afhankelijke variabele. Hierdoor is er geen optimale vergelijking mogelijk van de resultaten van de binaire regressieanalyses met die van de multinomiale regressieanalyse.

In het databestand van SPVA is niet meegenomen of ouders een zoon of een dochter hebben, wat het onmogelijk maakt om onderscheid te maken in opvoedingsdoelen voor jongens en voor meisjes. Eerdere onderzoeken laten zien dat allochtone ouders naar verhouding meer verschil maken in de opvoeding van jongens en meisjes (Pels, 2000). Gezien de kenmerken van de Turkse en Marokkaanse cultuur zouden ook de opvoedingsdoelen voor zonen en dochters kunnen verschillen. Dit is zeker een aspect dat in vervolgonderzoek meegenomen zou kunnen worden.

Om verschil te vinden tussen vaders en moeders in het belang dat zij hechten aan de opvoedingsdoelen, zou in vervolgonderzoek gevraagd kunnen worden om een cijfer te geven aan de verschillende opvoedingsdoelen. Op die manier kunnen de respondenten specifiek aangeven hoeveel belang zij hechten aan een bepaald opvoedingsdoel en wordt de kans groter dat er significante verschillen gevonden worden tussen vaders en moeders binnen de etnische groepen. Door op deze manier het belang dat ouders aan de verschillende opvoedingsdoelen hechten te toetsen kunnen ook verschillen tussen de etnische groepen specifiek worden gemaakt.

## **Conclusie**

De gevonden verschillen tussen de opvoedingsdoelen van Turkse, Marokkaanse en Nederlandse ouders zijn in lijn met de verwachtingen op basis van de verschillende culturele achtergronden van de ouders. Gebleken is dat er geen verschillen zijn tussen Turkse en Marokkaanse ouders in de effecten van de mechanismen religie, traditionele waarden, opleidingsniveau en interetnisch contact. Met name religiositeit, het belang dat ouders hechten aan religie, traditionele waarden en het contact met autochtonen blijken voor Turkse en Marokkaanse ouders een goede samenhang te hebben met het belang dat gehecht wordt aan enkele of alle opvoedingsdoelen. De overdracht van religie op een kind kan samengaan met een meer autoritatieve opvoedingsstijl waarbij alle vier de opvoedingsdoelen van belang zijn. Hierbij sluiten de bevindingen van de gevonden effecten met betrekking tot religie aan. Naarmate Turkse en Marokkaanse ouders meer belang hechten aan religie wordt de kans groter dat zij meer belang hechten aan alle vier de opvoedingsdoelen. Het vaker bezoeken van een religieuze bijeenkomst gaat samen met het hechten van meer belang aan de opvoedingsdoelen conformiteit, prestatie en autonomie. Naarmate Turkse en Marokkaanse ouders meer waarde hechten aan traditionele waarden, is de kans groter dat zij autonomie als opvoedingsdoel zeer belangrijk vinden. Deze traditionele waarden sluiten minder goed aan bij de individualistische cultuur van Nederland, waarin autonomie veelal het belangrijkste opvoedingsdoel wordt gevonden. Meer contact met

autochtonen zorgt voor een minder grote kans op het hechten van zeer veel belang aan conformiteit en vergroot de kans op het hechten van zeer veel belang aan autonomie. Autonomie als kenmerkend opvoedingsdoel van ouders met een individualistische achtergrond en conformiteit als kenmerkend opvoedingsdoel van ouders met collectivistische achtergrond. Naarmate Turkse en Marokkaanse ouders dus beter contact hebben met autochtonen wordt de kans groter dat zij de individualistische waarden van de Nederlandse samenleving overnemen, zoals de klassieke assimilatietheorie ook voorspelt.

De verschillen in de achtergrondkenmerken van Turkse en Marokkaanse ouders blijken dus geen verschillen te veroorzaken in de effecten van de mechanismen. Wel zijn er verschillen gevonden tussen beide groepen die niet enkel door de mechanismen verklaard kunnen worden: Turkse ouders hebben een grotere kans sociaal gevoel zeer belangrijk te vinden; Marokkaanse ouders hebben een grotere kans prestatie zeer belangrijk te vinden. Er kunnen geen causale verbanden worden aangetoond tussen de mechanismen en het belang dat ouders hechten aan de opvoedingsdoelen. Hiervoor is een longitudinaal onderzoek noodzakelijk.

## Referenties

- Allport, G.W. (1979). *The nature of prejudice* (25th anniversary edition), p. 261-281.
- Berry, J., Segall, M. & Kağitçibaşı, C., (1997). *Handbook of cross-cultural psychology: Social behavior and applications*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.
- Bovenkerk, F., (2009). *Etniciteit, criminaliteit en het strafrecht*. Boom Juridische uitgevers: Den Haag.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2010). *Jaarrapport Integratie*. Den Haag.
- Dagevos, J. & Gijssberts, M. (2007). *Jaarrapport Integratie 2007*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Daglar, M., Melhuish, E., Barnes, J., (2010). *Parenting and preschool child behaviour among Turkish immigrant, migrant and non-migrant families*. *European Journal of Developmental Psychology*, 8: 3, 261-279.
- De Graaf, M., Kalmijn, M., Kraaykamp, G. & Monden C., (2011). *Sociaal-culturele verschillen tussen Turken, Marokkanen en autochtonen: eerste resultaten van de Nederlandse LevensLoop Studie (NELLS)*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Den Haag.
- Dekovic, M., Ten Have, M., Vollebergh, W., Pels, T., Oosterwegel, A., Wissink, I., De Winter, A., Verhulst, F. & Ormel, J. (2006). *The Cross-Cultural Equivalence of Parental Rearing Measure: EMBU-C*. *European Journal of Psychological Assessment*; Vol. 22(2):85-91.
- Distelbrink, M., Geense, P., & Pels, T. (2005). *Diversiteit in vaderschap. Chinese, Creools- Surinaamse en Marokkaanse vaders in Nederland* (pp. 11-41). Assen: Van Gorcum.
- Eldering, L. (2006). *Cultuur en opvoeding: interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief*. Vierde druk. Lemniscaat, Rotterdam.
- Etzinger, H. (2009). *Integratie, maar uit de gratie. Multi-etnisch samenleven onder Rotterdamse jongeren*. Migrantenstudies.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. SAGE Publications Ltd. London.
- Huiberts, A., Vollebergh, W. & Meeus, W. (1999). Individualisme en collectivisme bij Nederlandse, Turkse en Marokkaanse jongeren. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 38, 342-356.
- Martens, E.P. (1998). *Sociaal-economische positie en voorzieningengebruik van allochtonen en autochtonen, 1998 SPVA '98*. Netherlands Institute for Scientific Information Services.
- Nijsten, C. (1998). *Opvoeding in Turkse gezinnen in Nederland*. Van Gorcum & Comp. Assen.
- Pels, T., (1998). *Opvoeding in Marokkaanse gezinnen in Nederland: de creatie van een nieuw bestaan*. Tweede druk. Assen: Van Gorcum
- Pels, T. (2000). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tot gezin en school*. Assen: Van Gorcum.
- Pels, T. (2004). *Opvoeding en Integratie: een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school*. Koninklijke van Gorcum. Assen.
- Pels, T., Distelbrink, M. & Postma, L. (2009). *Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders*. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.

- Phalet, K., & Schönplflug, U. (2001). *Intergenerational transmission of collectivism and achievement values in two acculturation contexts. The case of Turkish families in Germany and Turkish and Moroccan families in the Netherlands*. *Journal of cross-cultural psychology*, 32(2), 186-201.
- Pickel, G. & Müller, O. (2009). *Church and Religion in Contemporary Europe. Results from Empirical and Comparative Research*.
- Smith, P., Bond, M. & Kağitçibaşı, C., (2006). *Understanding Social Psychology Across Cultures. Living and working in a changing world*. SAGE Publications: London.
- Stevens, G., Vollebergh, W., Pels, T., & Crijnen, A. (2006). *Parenting and Internalizing and Externalizing Problems in Moroccan Immigrant Youth in the Netherlands*. *J Youth Adolescence* 36:685–695.
- Stevens, G., Vollebergh, W., Pels, T. & Crijnen, A. (2005a). *Predicting externalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands*. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 40:571–579.
- Stevens, G., Vollebergh, W., Pels, T. & Crijnen, A. (2005b). *Predicting internalizing problems in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands*. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 40:1003–1011.
- Te Riele, S. (2009). *Religie aan het begin van de 21ste eeuw. Religie en de sociaal-culturele integratie van allochtone groepen*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.
- Vennix, P. & Vanwesenbeeck, I. (2005). *Seksualiteit en relaties van Turkse en Marokkaanse Nederlanders*. RNG-Studies, NR. 8. Eburon, Delft.
- Vermeer, P., Janssen, J. & Scheepers, P. (2012). *Authoritative Parenting and the Transmission of Religion in the Netherlands: A Panel Study*. *International Journal for the Psychology of Religion*. 22:1, 42-59.
- Weijters, G. & Scheepers, P. (2003). *Verschillen in sociale integratie tussen etnische groepen: beschrijving en verklaring*. *Mens & Maatschappij*, 78(2), 144 – 157.
- Wissink, I. (2006). *Parenting, Friendship Relations and Adolescent Functioning in Different Ethnic Groups*. SCO-Kohnstamm Instituut, Amsterdam.
- Wissink, I., Dekovic, M. & Meijer, A. (2006). *Parenting Behavior, Quality of the Parent- Adolescent Relationship, and Adolescent Functioning in Four Ethnic Groups*. *The Journal of Early Adolescence* 26: 133.
- Yaman, A., Mesman, J., Van IJzendoorn, M., Bakermans-Kranenburg, M. & Linting, M. (2010). *Parenting in an Individualistic Culture with a Collectivistic Cultural Background: The Case of Turkish Immigrant Families with Toddlers in the Netherlands*. *Journal of Child and Family Studies*. 19:617–628.

**Bijlage 1***Beschrijvende statistiek*

Tabel. Beschrijvende statistiek Turkse, Marokkaanse en autochtone ouders

	% Turkse ouders N=1241	% Marok. ouders N=952	% Autoch. ouders N=525	% Totaal N=2718
<b>Geslacht</b>				
Man	55%	72.3%	42.9%	58.7%
Vrouw	45%	27.7%	57.1%	41.3%
<b>Leeftijd</b>				
15-24 jaar	8.3%	3.4%	0.8%	5.2%
25-34 jaar	40.7%	29.2%	18.2%	32.3%
35-44 jaar	29.2%	26.5%	44.1%	31.2%
45-54 jaar	13.9%	21.2%	29.6%	19.5%
55-64 jaar	6.6%	17.5%	4.4%	9.9%
Vanaf 65 jaar	1.3%	2.3%	2.9%	1.9%
<b>Opleidingsniveau</b>				
Max. bao	65.2%	80%	20.7%	61.7%
Vbo/mavo	16.4%	8%	31%	16.3%
Mbo/havo/vwo	14.1%	8.6%	22.1%	13.7%
Hbo/wo	4.3%	3.4%	26.2%	8.2%
<b>Funcnieniveau</b>				
Elementair	31%	38.5%	6.3%	26.1%
Lager	48.1%	39.6%	26.7%	39.3%
Middelbaar	14.7%	16.5%	31%	20%
Hoger	5.2%	4.9%	25%	10.9%
Wetenschapp.	1%	0.5%	10.9%	3.8%
Geen werk	56.7%	59.1%	30%	52.3%
<b>Generatie</b>				
1e generatie	93.2%	96.3%	-	94.6%
2e generatie	6.8%	3.7%	-	5.4%
<b>Religie</b>				
Christendom	0.6%	0.1%	29.8%	6.1%
Islam	95.7%	98.5%	0.6%	78.2%
Anders	0.9%	0.5%	1.5%	0.9%
Geen religie	2.8%	0.9%	67.9%	14.8%



**Bijlage 2***Vragenlijst SPVA (gebruikte items)*

## Opvoedingsdoelen:

J1j. Ouders moeten hun kinderen een aantal dingen leren. Ik noem er een paar. Wilt u aangeven hoe belangrijk u ze vindt? U kunt kiezen uit: heel belangrijk, belangrijk, niet belangrijk/niet onbelangrijk, niet belangrijk en helemaal niet belangrijk.						
(P)	ENQ: lees voor	heel belangrijk	belangrijk	niet belangr./niet onbel.	niet belangrijk	helemaal niet belangrijk
	· hun best doen op school.....	1	2	3	4	5
	· goede manieren hebben .....	1	2	3	4	5
	· ouders gehoorzamen.....	1	2	3	4	5
	· rekening houden met anderen.....	1	2	3	4	5
	· zelf dingen doen/zelfstandig denken..	1	2	3	4	5
	· respect hebben voor ouderen.....	1	2	3	4	5

## Belangrijkste opvoedingsdoel voor een 17jarige (aanvullend item):

J1k. Wat vindt u <i>het belangrijkste</i> voor kinderen van 17 jaar, dat ze hun ouders gehoorzamen of rekening houden met anderen of zelf dingen doen/zelfstandig denken?	· ouders gehoorzamen	1
(P) BELKIND1	· rekening houden met anderen	2
	· zelf dingen doen/zelfstandig denken	3

## Etniciteit:

A1a. In welk land bent u geboren?	· Turkije	1
+G	· Nederland	2
GEBLAND	· ander land, nl.: _____	3
A1b. In welk land is uw vader geboren?	· Turkije	1
+G	· Nederland	2
GEBLPA	· ander land, nl.: _____	3
A1c. In welk land is uw moeder geboren?	· Turkije	1
+G	· Nederland	2
GEBLMA	· ander land, nl.: _____	3

## Geslacht:

A2. ENQ: noteer stilzwijgend geslacht van de respondent.	· man	1
+G	· vrouw	2
GESLACHT		

## Traditionele waarden:

J1f. (+G)	Wilt u aangeven of u het eens bent met de volgende uitspraken over een gezin? Bij deze en enkele volgende vragen zijn de antwoordmogelijkheden die u kunt kiezen: helemaal mee eens, mee eens, niet mee eens/niet mee oneens, niet mee eens en helemaal niet mee eens.					
	ENQ: lees voor	hele- maal mee eens	mee eens	noch eens/noch oneens	niet mee - eens	helemaal niet mee - eens
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• belangrijke beslissingen over de kinderen moet de vrouw alleen nemen ..... <b>VRWKIND</b></li> <li>• beslissingen over grote aankopen kan uiteindelijk de man het beste nemen ..... <b>MANAANK</b></li> <li>• de vrouw kan het beste de verantwoordelijkheid voor het huishouden hebben ..... <b>VWRHUIHSH</b></li> <li>• de man kan het beste de verantwoordelijkheid voor het geld hebben ..... <b>MANGELD</b></li> <li>• over alle onderwerpen moeten man en vrouw overleggen ..... <b>MANENVRW</b></li> </ul>	1	2	3	4	5
J1g. (+G)	Wat vindt u van de volgende uitspraken? ENQ: lees voor	hele- maal mee eens	mee eens	noch eens/noch oneens	niet mee - eens	helemaal niet mee - eens
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• een opleiding is voor jongens belangrijker dan voor meisjes ..... <b>OPLJONGS</b></li> <li>• ook zonder kinderen kan een vrouw gelukkig zijn ..... <b>VRWKIND</b></li> <li>• een vrouw is pas gelukkig als ze een baan heeft ..... <b>VRWERK</b></li> <li>• het is voor jongens belangrijker dan voor meisjes dat zij later hun eigen inkomen kunnen verdienen ..... <b>INKJONGS</b></li> <li>• een vrouw moet stoppen met werken als ze een kind krijgt ..... <b>VRWSTOPW</b></li> </ul>	1	2	3	4	5
J1i. (P)	Wilt u ook uw oordeel geven over het volgende? ENQ: lees voor	hele- maal mee eens	mee eens	noch eens/noch oneens	niet mee - eens	helemaal niet mee - eens
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• echtscheiding mag als er geen kinderen meer thuis wonen ..... <b>SCHZKIND</b></li> <li>• er wordt tegenwoordig veel te gemakkelijk gescheiden ..... <b>SCHGEMAK</b></li> <li>• de beste gezinsvorm is nog altijd: twee getrouwde ouders met hun kinderen ..... <b>STDGEZIN</b></li> <li>• kinderen kunnen het beste thuis blijven wonen tot zij gaan trouwen ..... <b>THUIHSHW</b></li> <li>• als ouders bejaard zijn, moeten ze bij hun kinderen kunnen inwonen ..... <b>INWOUDER</b></li> </ul>	1	2	3	4	5

## Contact met autochtonen:

L4c. (P)	Heeft u in deze buurt veel of weinig contact met Nederlanders? NCONTNL	<ul style="list-style-type: none"> <li>• heel veel contact</li> <li>• veel contact</li> <li>• weinig contact</li> <li>• geen contact</li> </ul>	1 2 3 4 ▶ vr.L4e
-------------	---	---	---------------------------

## Kwaliteit van contact met autochtonen:

<b>INDIEN CONTACT:</b>			
L4d.	Hoe is in het algemeen dit contact?	<ul style="list-style-type: none"> <li>· heel goed</li> <li>· goed</li> <li>· niet goed en niet slecht</li> <li>· slecht</li> <li>· heel slecht</li> </ul>	1 2 3 4 5
(P)	<b>HCONTNL</b>		

## Religie:

K1a.	Rekent u zichzelf tot een bepaalde godsdienst, kerkgenootschap of religie? (GELOOFT)	<ul style="list-style-type: none"> <li>· ja, godsdienst/kerk/religie</li> <li>· nee</li> </ul>	1 2	vr.K1d
(+G)	<b>INDIEN GODSDIENST/KERK/RELIGIE:</b>			<b>RELIGIE - RELIGIE0</b>
K1b.	Welk geloof is dat?	Geen (GELOOFT=2) 0		
	<ul style="list-style-type: none"> <li>· Hindoeïsme: Sanatan Dharm 01</li> <li>· Hindoeïsme: Arya Samay 02</li> <li>· Hindoeïsme: algemeen/anders</li> <li>· Islam: Shi'ieten 04</li> <li>· Islam: Sunnieten 05</li> <li>· Islam: Alevieten 06</li> <li>· Islam: Ahmadiyya 07</li> <li>· Islam: algemeen/anders 08</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>· Christelijk: Rooms-Katholiek 09</li> <li>· Christelijk: Nederlands Hervormd 10</li> <li>· Christelijk: Gereformeerd 11</li> <li>· Christelijk: Evangelische Broedergemeenschap 12</li> <li>· Christelijk: Pinkstergemeente 13</li> <li>· Christelijk: Jehova's getuige 14</li> <li>· Christelijk: algemeen/anders 15</li> <li>· overige godsdienst 16</li> </ul>		

## Mate van bezoek aan religieuze bijeenkomst:

K1f.	Hoe vaak ongeveer gaat u tegenwoordig naar een godsdienstige bijeenkomst?	<ul style="list-style-type: none"> <li>· nooit</li> <li>· enkele keren per jaar</li> <li>· enkele keren per maand</li> <li>· 1 keer per week of vaker</li> </ul>	1 2 3 4
(+G)	<b>KERKBEZ</b>		
ENQ:	het gaat bijvoorbeeld om een kerkdienst, bezoek van moskee, religieuze viering of gebedsdienst.		

## Belang van religie:

K2.	Wat vindt u van de volgende uitspraken? In hoeverre bent u het daarmee eens?					
(+G)						
	ENQ: lees voor	helemaal mee eens	mee eens	noch eens/ noch on-eens	niet mee eens	helemaal niet mee eens
	<ul style="list-style-type: none"> <li>· het is jammer dat in het dagelijkse leven in Nederland religie steeds minder belangrijk wordt .....</li> <li>· het is vervelend wanneer je dochter wil trouwen met iemand met een andere religie ...</li> <li>· het is vervelend wanneer je zoon wil trouwen met iemand met een andere religie .....</li> <li>· kinderen moeten naar een school gaan die aansluit bij de religie van hun ouders .....</li> </ul>	<b>GEENONTK</b>				
		1	2	3	4	5
		<b>GEENRELD</b>				
		1	2	3	4	5
		<b>GEENRELZ</b>				
		1	2	3	4	5
		<b>RELIGSCH</b>				
		1	2	3	4	5

### **Bijlage 3**

*Items meegenomen in factoranalyse voor schaal traditionele waarden*

1. Man kan het beste beslissen over grote aankopen;
2. Vrouw is het beste verantwoordelijk voor huishouden;
3. Man is het beste verantwoordelijk voor geld;
4. Opleiding is voor jongens belangrijker;
5. Eigen inkomen is voor jongens belangrijker;
6. Vrouw moet met werk stoppen bij het krijgen van een kind;
7. Beste gezinsvorm is getrouwd en kinderen;
8. Kinderen kunnen het beste thuis wonen tot huwelijk;
9. Bejaarde ouders moeten bij kinderen wonen;
10. Vrouw moet alleen beslissen over kinderen;
11. Tegenwoordig is het te gemakkelijk om te scheiden;
12. Zonder kinderen kan een vrouw gelukkig zijn;
13. Man en vrouw moeten altijd overleggen;
14. Vrouw is pas gelukkig als ze werk heeft.